

**TÜRKİYE’NİN SOSYAL DOKUSUNDA DEĞİŞEN VE
DEĞİŞMEYEN UNSURLAR:
EŞRAF AİLELERİ VE EĞİTİM¹**

**Changing and Unchanging Aspects of The Social Fabric of Turkey: Eshraf Families
and Education**

Gül Özsan*

96

Öz

Bu makalenin odağını, eşraf ailelerinin, kendi sınıf konumları açısından eğitime nasıl baktıkları ve bu konumlarını güçlendirmek için eğitimi nasıl kullandıkları soruları oluşturuyor. Makale, beş ayrı kentte (Denizli, Muğla, Kahramanmaraş, Gaziantep ve Aydın) gerçekleştirilen araştırmanın verilerine dayanıyor (Durakbaşı, Karadağ ve Özsan, 2008). Makalede, eşraf ailelerinde, eğitim ve sınıf ilişkilerinin hangi temel özellikleri taşıdığının gösterilmesi amaçlanıyor. Araştırmada elde edilen eğitilmiş elitin önemli bir kısmının eşraf ailelerinden çıktığı bulgusu, Türkiye’de eğitim ile sınıf ilişkileri çerçevesine yerleştirilerek tartışılıyor. Bu aileler, kendilerini, başka toplumsal gruplardan, özellikle “yeni zenginlerden”, fertlerinin sahip olduğu eğitim yoluyla farklılaştırıyorlar. Eğitim pek çok yönden bu aileler için kurucu ve sürekliliği sağlayıcı bir unsur olarak gözükmüyor. Bu nedenle eğitimi üyesi oldukları geniş ailenin bir projesi olarak düşünüyorlar. Makalede, Türkiye’nin hem merkezindeki hem de taşrasındaki ekonomik, siyasal ve bürokratik elitlerin sınıf kökenleri incelendiğinde, eşraf aileleri mensuplarının göz ardı edilemeyecek bir kesimi oluşturduğu savı ileri sürülüyor. Türkiye’de büyük kentlerin merkezi elitinin bir kısmı taşra kentlerindeki eşraf ailelerinden gelmektedir. Eşraf ailelerinden fertler, kültürel sermayenin eğitime dayalı kurumsallaşmış biçimini belli konumlarda yer alırlarıyla somut olarak gösteriyorlar. Eşraf aileleri, “iyi” eğitilmiş ve kariyer sahibi fertlerini özellikle öne çıkarıyorlar. Makalede ileri sürülen ikinci sav; eğitimle sağlanan kültürel sermaye ve eğitime dayanan sosyal itibarın, en temelde Türkiye’de yönetici sınıfların sosyal konumlarını meşrulaştırmalarına hizmet ettiğidir. Bu makalede Türkiye’de eğitim ile sınıf ilişkileri konusunda bir perspektif değişiminin yolları aranıyor.

* İstanbul Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Doç. Dr. / gulozsan@gmail.com
Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Cilt:13 Sayı:50 Bahar: 2015 Sayfa: 96-133
Education Science Society Journal / Volume:13 Issue:50 Spring: 2015 Page: 96-133

Anahtar Sözcükler: Eşraf aileleri, taşra kentleri, sınıf ve tabakalaşma, eğitim, kültürel ve sosyal sermaye, merkez ve çevre.

Abstract

This essay focuses on the questions how eşraf (provincial notable) families view education in terms of their class positions and how they make use of education for their empowerment. I aim to show what fundamental forms the relationships between education and class take for these families. The essay rests upon the data obtained in a research conducted in five Turkish cities (Denizli, Muğla, Kahramanmaraş, Gaziantep, and Aydın) (Durakbaşı, Karadağ, and Özsan, 2008). One of the main findings of the research, i.e. that many members of the educated elite come from eşraf families, is discussed here within the framework of relationships between education and class in Turkey. Eşraf families distinguish themselves from other social groups, particularly nouveaux riches, with reference to their members' educational qualifications. Thus, education appears to be the key means of maintaining social distinction for them. They conceive of education as a project of the—broadly defined—family. Moreover, I argue that when analyzed in terms of their class background, members of eşraf families constitute a significant part of the economic, political, and bureaucratic elites in both metropolitan and provincial cities of Turkey. This implies that a remarkable section of the metropolitan elites comes from eşraf families of provincial cities. Quite a large number of members of these families occupy significant positions in Turkish political, administrative, and educational apparatuses by—they claim—employing their cultural capital, mainly embodied in educational qualifications. These families take pains to foreground their well-educated members with distinguishing careers. Therefore, the second argument of the essay is that cultural capital and social prestige gained by means of education serve to legitimize the social position of Turkish ruling elites. Thus, I try to search for a perspective change on class relations and education.

Keywords: Eşraf (local notable) families, provincial towns, class, stratification, education, cultural and social capital, center and periphery.

Giriş

Şimdi mesela 1920'lerde mesela Alevliler'in, Alevli Ailesi'nin Türkiye'deki belli başlı ilk tekstil fabrikasını kurduğu... yani o zamanda Alevliler var. Size burada zenginden çok aynı zamanda kültürlü aileleri birlikte söylemeye çalışayım. Eskilerden Barlaslar var, bunlar bu gazeteci Mehmet Barlas'ın ailesi, Alevliler var, Ataylar var, Erkılıç var, Göğüşler var, Dailer var, Kutlarlar var. Bunların hepsi 1960 öncesinin Antep'teki belli aileleridir. Bunlar hem kültürlü hem zengindir. Doktordu, avukattı, belediye başkanıdır, Antep'in yöneticisidir, aristokratıdır. Bu ailelerden çıkmıştır bu ailelerin tüm yöneticileri, idarecileri. Okumuş kültürlü aileleri, idareci aileleri bunlardır (Gaziantep, 2006)².

Bu makale, yukarıda ileri sürülen, eğitilmiş elitin önemli bir kısmının eşraf ailelerinden çıktığı tespitini geliştirme çabası taşıyor. Amacım, bu savı Türkiye'de eğitim ile sınıf ilişkileri çerçevesine yerleştirerek tartışmak. Makale, Türkiye'de ekonomik, siyasal ve bürokratik elitlerin sınıf kökenleri

incelendiğinde eşraf aileleri mensuplarının göz ardı edilemeyecek bir kesimi oluşturduğu varsayımına dayanmaktadır. Burada hedeflenen, kesin sonuçlara varmak değil, Türkiye’de eğitim ile sınıf ilişkileri konusunda bir perspektif değişiminin yollarını aramak. Makalenin ana odağını, eşraf ailelerinin, kendi sınıf konumları açısından eğitime nasıl baktıkları ve bu konumlarını güçlendirmek için eğitimi nasıl kullandıkları soruları oluşturuyor. Temsil edici ve genellemeler yapacak araştırmalar için böyle bir çalışma ipuçları sunabilir.

Önce iki noktaya kısaca değinmek gerekiyor. İlki, Cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne uzanan dönemde bu ailelerin yerel düzeyde kendilerini nasıl konumlandıkları konusudur. Bu ailelerden kişiler, Türkiye’deki modernleştirici aktörlerin önemli bir parçası olarak kendilerini görüyorlar, hatta kimi örneklerde kendilerini merkezi bir konuma yerleştiriyorlar (Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2009; Özsan 2010; Durakbaşı, Özsan ve Karadağ, 2011; Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2011). Gittikleri okulları öne çıkışları ve iyi eğitim aldıklarını söylemeleri onların yerel düzeyde modernleşmeyle ne tür bağlar kurduklarını, dahası Türkiye’de sınıf ve modernleşme arasındaki bağı daha iyi görmemizi sağlıyor (Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2011). Burada modernleşmeye yapılan vurgu, modernleşmenin ana bir ideal ve bir toplumsal değişme modeli olarak düşünülmesi ve ancak böyle bir değişimin toplumsal gelişmeyi mümkün kıldığından varsayılmasından kaynaklanıyor (Özsan, 2013). Bu kamusal dili ve anlatıyı onlara sağladığı için de bu konu büyük önem taşıyor. Araştırmada görüştüğümüz kişiler ve onların betimledikleri anne ve babaları bu tür bir toplumsal-kültürel tahayyül ve çerçeve içinde - görüşülen kişilerden birinin ifadesiyle - “zarif kadınlar ve janti erkekler” olarak görünüyorlar. Onların, Türkiye’de modernleşmenin yerel düzeydeki kurucu kişileri olarak kendilerini görmelerinde eğitim kilit bir konumda bulunuyor. Bir parçasını da oluşturdukları büyük kent burjuvazisiyle mücadelede eğitimin rolünün farkındalar, hem onunla hem de “yeni zengin” ailelerle kendilerini karşılaştırarak uzun bir süredir eğitimin öncüsü olduklarını iddia ediyorlar (Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2011).

İkinci olarak, taşra ailelerinin merkezle ilişkisi, Türkiye’de merkez ve çevre ilişkilerini yeniden nasıl yorumlayabileceğimiz sorusunu gündeme getiriyor. Bu ailelerin fertlerinin bir bölümü taşra kentlerinde yaşarken, bazıları merkezi elitin bir parçası olarak büyük kentlerde yer alıyorlar. Aileler temelinde baktığımızda taşra ve merkez iki ayrı dünya olmaktan çıkmaktadır. Bu nedenle taşra ve merkezin neresi olduğu en azından eşraf aileleri söz konusu olduğunda tartışmaya açıktır. Aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere, bu ailelerden fertlerin bir kısmının Türkiye’de belli merkezi kurumların doğrudan

kurucuları olmaları, taşrada ve büyük kentlerin temel kurumlarının öncüleri olarak kendilerini öne çıkarmaları bu bağlamda anlamlıdır. Bu araştırmanın bulguları, Şerif Mardin'in Türkiye'de merkez ve çevre ilişkileri üzerine ileri sürdüğü tezden ayrı bir savı ileri sürmeyi gerektiriyor. Mardin, on dokuzuncu yüzyıldan başlayarak Türkiye'de merkez-çevre ilişkilerini ele aldığı makalesinde, merkez ile çevrenin karşı karşıya gelmesini, Türk siyasetinin temelinde yatan en önemli toplumsal kopukluk olduğunu belirtmektedir (Mardin, 1985). Ona göre Cumhuriyet sonrasında merkez ile çevre arasındaki ilişkiler gelişmeye başlasa da, bu kopukluk esas olarak sürmüştür (Mardin, 2004: 236). Bu araştırma, Türkiye'de eşraf ailelerinin her zaman merkezde olma iddiasını taşıdıklarını ve bazı örneklerde merkezin kendisini oluşturduklarını gösteriyor. Farklı bir ifadeyle, Türkiye'de taşra elitinin, yerel seçkinlerin bir kısmının aynı zamanda büyük kentlerin eliti olduğunu, dolayısıyla çevrenin bir kısmının her zaman merkezde bulunduğunu ve merkezi oluşturduğunu düşünüyorum. Taşra eşraf ailelerinin bazı fertlerinin merkezde yaşadığını, taşrada yaşayan aile fertleriyle organik bağlarını sürdürdüklerini gözlemledik (Özsan, Durakbaşı ve Karadağ 2011; Özsan, 2013). Bu ailelerden kadınlar ve erkekler büyük kentlerdeki belli kurumların başında veya önemli pozisyonlarda yer alıyorlar (eğitim ve sağlık kurumları bunların önde gelenlerinden) ve bazı örneklerde ise uluslararası kurumların temsilcileri durumundalar. Aileden fertlerin kendileri ve yakınlarının büyük kentlerde yaptıkları işleri ve bulundukları konumları nasıl öne çıkardıkları araştırmamızda görülebiliyor. Burada kastettiğim bu kişilerin bu tür bir sosyal köken merakı ve bilgisine sahip olduğudur (Özsan, 2010). Bu özelliği, eşraf ailesinden olmanın ve eşraflık kimliğinin ana unsurlarından biri olarak görüyorum. Nitekim görüşmelerde ve yerel kaynaklarda bu niteliklerine, kimlerin hangi kurumlarda ne tür pozisyonlarda olduklarına vurgu yapılıyor. Bunu merkezde olma düşüncesi ve isteği olarak yorumluyorum.

Türkiye'nin siyasi ve sosyal tarihiyle bağlantılı olarak bazı eşraf ailelerinin sermayelerindeki azalma veya değişime karşın, bu duygu görülebiliyor. Bu nedenle "merkezde ve merkez olma ideali" Türkiye açısından güçlü bir toplumsal tasavvur olarak gözüküyor. Türkiye'de taşra elitinin bir kısmının, aynı zamanda büyük kentlerin eliti olduğunu, yani çevrenin bir kısmının her zaman merkezde olduğunun örneklerini görebileceğimiz yerlerden biri aile tarihleri ve ayrıntılı biyografik çalışmalar olabilir. Aynı zamanda bu Türkiye'de sınıf ve sınıf tahayyülleri üzerine yapılacak çalışmaların içeriğine önemli bir katkıda bulunabilir. Bugün Türkiye'de merkez ve çevreyi oluşturan unsurların üzerine yeniden düşünmenin, bunları genişletmenin yanı sıra, ondan daha çok, Türkiye'de merkez ve çevre arasındaki ilişkileri oluşturan temel dinamikleri

görünür kılmak daha önemli gözüküyor. Yukarıda belirtildiği üzere bu özellikle yerel seçkin aileler söz konusu olduğunda büyük bir önem taşıyor. Bu ailelerden kişilerin bir kısmı taşra kentlerinde yaşıyorlar bir bölümü geçmişte olduğu gibi bugün de büyük kentlerde bulunuyorlar, bu kentlerin yerleşik aileleri arasında yer alıyorlar. Büyük kentlerin cemiyet yaşantısının önde gelen kişilerinin ve entelektüel grubun bir bölümü bu ailelerden geliyor. Bu kişiler ailelerinin bir kolunun yaşadığı taşra kentleriyle bağlarını koparmış değiller. Ayrıca söz konusu eşraf ailelerinin taşra kentlerinde yaşayan kolları da büyük kentlerin hatta başka ülkelerdeki elitler ve kurumlarla yakın ilişki içindeler. Geliştirdikleri ilişki ağları sayesinde merkez kentlerindeki eğitim kurumları dâhil çeşitli kurumlarda büyük nüfuz sahibi olduklarını görebiliyoruz. Dolayısıyla artık merkez ve taşra ilişkilerinin analitik açıdan yararlı olup olmadığı sorgulanabilir. En azından yaygın taşra eliti imgesinin değişmesi gerekmektedir.

Mardin merkez-çevre ilişkilerini ele alırken çevrenin kültür açısından ikincil konumuna dikkat çekmektedir. Ona göre çevrenin “seçkinler kültürünün üsluplarını acemice taklit” edişi esas olarak bu ikincil statüden duyduğu rahatsızlığı yansıtmaktadır (Mardin, 1985: 128). Bana göre Mardin’in çevrenin esas olarak seçkinlerin kültürünü “taklit” ettiği yönündeki çıkarımı (ki bu onun başka eserlerinde de izlenebilecek bir hat), “taklit” dışında, başka açıklamaları gerektiriyor. Bu araştırmanın verileri, güçlü eşraf ailelerinin önemli bir kısmının büyük kentlerle ve bu kentlerin varlıklı aileleriyle ilişkiler içinde olduklarını gösteriyor. Bu aileler, büyük kent yaşantısını ve oradaki varlıklı ailelerin yaşam tarzlarına ilişkin çeşitli özellikleri zaten biliyorlar, yakından takip ediyorlar, kimi örneklerde ise açıkça etkide bulunuyorlar. Bu nedenle, bunu büyük kentlerdeki belli sınıfların yaşantı biçimlerini “sınıfa ilişkin idealler” ve “model alma” olarak yorumladım. Aslında pek çok grup toplumsal ilerlemenin bir yolu olarak bunu görüyor. Görüştüğümüz kişiler kendi hayatlarını anlatırken doğrudan bu tür bir açıklama biçimini tercih ediyorlar. Burada oluşturdukları model ve idealleri daha derin ve geniş bir bağlam içine yerleştiriyorlar. Bugün ayrı sınıflarda gözlemleyebileceğimiz bu düşünme biçimi dikkate değer gözüküyor. Nihayetinde Türkiye açısından bunu sınıf hareketliliğinin ve modernleşmenin önemli bir dinamiği olarak görmek gerekiyor.

Buradan makalenin ana odağına geçebiliriz. Yukarıda ifade edildiği gibi bu makale, eşraf aileleri örneğinde Türkiye’de elitler ile eğitim arasındaki bağları görünür kılmayı amaçlıyor. Türkiye’nin sosyal dokusunda temel bir sürekliliğe dikkat çekmek için eşraf ailelerinin kendi sınıf konumları açısından

eğitime nasıl baktıkları, kullandıkları ve işlevsel hale getirdikleri sorularına yanıtlar verme çabası taşıyor. Makaledeki esas vurguyu, bugün de Türkiye’de belli kurumların güçlü konumlarında bulunan kişiler arasında önemli bir kesimi, eşraf ailelerinden kişilerin oluşturduğu ve bunun Türkiye’deki kurumlarda temel bir örüntü olduğu düşüncesi oluşturuyor. Bu ailelerin fertlerinin eğitime verdikleri önem, attettikleri anlamlar aslında onların “bir eşraf ailesi olmayı” nasıl gördükleri ve aile tarihlerini güçlü bir anlatı olarak nasıl kurdukları ve sürekli kıldıklarına ilişkin önemli bilgiler veriyor (Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2011). Burada şunu belirtmem gerekiyor: Bu makalede, anlatılar ile karşılık geldikleri somut toplumsal koşulların birbirini kurduğu biçiminde bir yaklaşımı benimsedim. Dolayısıyla ikisini birleştiren bir analiz biçimini yeğliyorum. Eğitim, pek çok açıdan bu aileler için hem “ilerleme idealini” sağlayan, yani “hayal edilen” sınıfa götürecek temel bir unsur hem de bulunulan sınıfa aidiyeti (sosyal mensubiyeti) ve meşruiyetini sağlayan öğe. Aileden kişilerin eğitim durumları ne olursa olsun, eğitim bir eşraf ailesi olmanın gereği, tam da onu gösteren özellik olarak görülüyor.

Yukarıda ifade edildiği üzere, kültürel sermayenin eğitime dayalı kurumsallaşmış biçimini, aileden fertlerin belli konumlarda yer alışılarıyla somut olarak gösteriyorlar. Gerek bulundukları kentlerde gerekse İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük kentlerin sağlık ve eğitim kurumlarının kimi kez kurucuları, bazen de başında veya önemli konumlarında bulunuyorlar. Bu ailelerden fertler hem yerel düzeyde hem de büyük kentlerdeki bürokratik ve profesyonel meslek sahibi kadrolarda (üniversiteler, sigorta kurumları, bankalar, hastane, Nüfus Planlaması Müdürlüğü vb. devlet kurumlarında) yer alıyorlar. Sanayi ve ticaret odalarında (yönetici olarak) ve siyaset alanında (yerel parti örgütleri, parti meclisi, belediye meclisi üyesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde milletvekili olarak) önemli konumlarda bulunuyorlar. Uluslararası kurumlarda önemli pozisyonlarda çalıştıkları görülüyor ve görüşmelerde Türkiye’yi buralarda temsil eden ilk kişiler olarak anlatılıyorlar. Makale, geçmişte olduğu gibi bugün de bu ailelerin esas olarak bu rolü sürdürdükleri, dahası benzer bir iddiayı taşımaya devam ettikleri fikrine dayanmaktadır. Bu ailelerin tipik ve oluşturucu özelliklerinden biri Türkiye’nin sınıf dokusunun önemli bir özelliğini oluşturan bu sürekliliği sağlama ve bunu normalleştirme duygusu olduğu söylenebilir. Makalenin ana savını, Türkiye’de yönetici ve eğitici elitin dikkate değer bir kısmının eşraf ailelerinden geldiği tezi oluşturuyor. Araştırmamız, ekonomik güç sahibi gruplar ile yönetici, bürokratik elitin en temelde farklı ailelere mensup olmadığını gösteriyor. Bugün yerel ve ulusal düzeyde belli konumlarda bulunan kişilerin somut aile kökenlerinin dışında, Türkiye’deki kurumlarda devam eden bu örüntüyü gösteren başka

örnekler de sayılabilir. Kentin yapılanmasında, kentsel arazi üretiminde ve üniversitelere verilen arazide bu ailelerin üstlendiği roller, belediye meclisi üyeliği, sivil toplum örgütleri, kamuoyu ve kamusal önderler olarak kent yönetiminde söz sahibi olmaları bunların bir kısmını oluşturmaktadır. Kentle kurdukları “temsil” niteliğinde sembolik bağlar, bu ailelerden kişilerin ürettiği aile mitleri ve soy ağaçları bunlara dâhil edilebilir (Durakbaşı, 2010). Bugün de kendi sosyal statülerini korumak için bu aileden kişiler kendileriyle denk ailelerden kişilerle evlilik yapmayı tercih ediyorlar ve bir eşraf ailesinde yetişmiş olmayı çok önemli buluyorlar (Özsan, 2010). Araştırmada nüfuzlarını kaybeden ailelerden söz edilse de, bazı ailelerin belediye meclislerinde, siyasi partilerin yerel düzeydeki örgütlerinde, ziraat, ticaret ve sanayi odaları ve diğer meslek odalarının yönetiminde etkilerini sürdürdükleri görülmektedir. Sanayi ve Ticaret Odaları'nın temsilcileri ve işadamları, “artık” eşrafın önemini kalmadığı, eşraf ailelerinin yoksullaştıkları ve kentteki nüfuzlarını yitirdiklerini belirtirler de, Durakbaşı'nın belirttiği gibi bu aynı zamanda bu kentsel aktörler arasında “yeni” algısının ağır basmasıyla da ilgili (2010: 11). Ayrıca eskilik ve yenilik üzerinden sürdürülen ve başka uzantıları da olan bu tartışma, daha çok da kentin çeşitli alanları üzerindeki (toprak rantı, siyasi ve yerel nüfuz, kentin kimliği ve temsili, kent pazarı, bu kentlerdeki yaşam tarzları alanı³ ve üniversiteyle ilişkiler gibi) mücadele, bu mücadele içinde üretilen ve anlatı olarak son derece işlevsel olan ayrımları gösteriyor.

Türkiye’de genel olarak eğitim konusu ve eğitime verilen önem tüm sınıflardan aileler için bir aile projesi niteliğini taşıyor (Özsan, 2013) olsa da eşraf aileleri söz konusu olduğunda eğitim esas olarak onların kendilerini yeniden üretmelerini sağlamaktadır. Buradaki soru şudur: Türkiye’de eşraf aileleri açısından bakıldığında sınıf ve eğitim ilişkisi hangi temel özellikleri taşımaktadır? Bu makalede, Pierre Bourdieu’nün kuramsal yaklaşımından ve temel kavramlarından yararlanırken, esas olarak kendi araştırma veri ve gözlemlerimizi ön plana aldım. Makale, beş ayrı kentte (Denizli, Muğla, Kahramanmaraş, Gaziantep ve Aydın) gerçekleştirilen araştırmanın verilerine dayanıyor (Durakbaşı, Karadağ ve Özsan, 2008)⁴. Eşraf ailelerinin erkek ve kadın fertleriyle ayrıntılı görüşmelerin yanı sıra kentlerin sanayi ve ticaret odaları temsilcileriyle yaptığımız görüşmeleri değerlendirdim.

Eğitim, aile ve tabakalaşma

Eğitimi, aile ve sınıf temelinde ele alan çalışmaların kısa bir değerlendirmesini yaparak, eşraf ailelerinde eğitim ve sınıf ilişkisinin niteliğini gösterebilmeyi umuyorum. Böyle bir çerçevenin önemi, bizi, “tabakalaşmada ailenin ve eğitimin önemi nedir?” sorusu etrafında düşünmeye sevk etmesidir. Bu

konunun eşraf ailelerinde nasıl bir görünüm aldığı aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Ancak bu noktada şu tespit yapılabilir: Eğitim, eşrafın sınıf niteliklerini görmek için temel bir alan olarak gözükmüyor. Türkiye’de hem eğitim ve üst sınıf ailelerin ilişkisi hakkında hem de eşraf konusundaki çalışmalar sınırlı olduğundan, burada başlangıç niteliğinde saptamalarda bulunacağım.

Pierre Bourdieu, sınıfların yeniden üretiminde eğitimin rolüne işaret ederek, egemen sınıfların, eğitim ve eğitimin kaynaklık ettiği çeşitli sermayeler aracılığıyla kendilerini nasıl devamlı kıldıklarına vurgu yapmaktadır (Bourdieu ve Passeron, 1990)⁵. Buradaki soru şudur: Eğitim, sınıfların kendilerini yeniden üretmelerini nasıl sağlamaktadır? Bourdieu’nün bu konudaki katkısı, sadece üst sınıfların kendilerini ayrıcalıklı kılmalarında eğitimin önemi ve rolüne yaptığı vurgu değil, aynı zamanda eğitim, aile ve sınıf arasındaki etkileşimi de görünür hale getirmesidir. Wacquant, Bourdieu’nün, 1960’larda sanat, entelektüeller ve siyasetin yanı sıra okullaşma ve eğitim konusuna yönelmesini birbiriyle bağlantılı iki gelişmeye bağlamaktadır. Bourdieu, Batı’da zengin toplumlarda, kültürel sermayenin (eğitsel yeterlilikler ve eğitim yoluyla burjuva kültürü edinmenin) yaşamdaki fırsat ve avantajların temel bir belirleyicisi olmaya başladığını düşünüyordu. İkincisi, Bourdieu kültürel sermayenin bu eşitsiz dağılımının, bireysel yetenek ve akademik meritokrasi kisvesi altında var olan toplumsal hiyerarşiyi korumaya yardımcı olduğunun farkındaydı (Wacquant, 2007: 55). Bu ve benzeri yollarla toplumsal hiyerarşileri görünmez kılan mekanizmalara Bourdieu işaret ediyordu (Bourdieu ve Chartier, 2014: 54). Eğitim, eşraf ailelerinde bir yandan sınıf ve aileye ilişkin temel ölçütlerin oluşturulmasına hizmet ederken, diğer yandan da bu ailelerin dayandıkları temel toplumsal hiyerarşiyi örtücü olabiliyor. Başka bir ifadeyle bu aileler, eğitimi ve eğitimle sağlanan kültürel (ve sembolik) sermayeyi çeşitli biçimlerde kullanarak özgül bir sınıf konumunu oluşturdukları gibi, eğitimi, “herkesi eşit biçimde etkileyen” bir ölçüt olarak da telkin ediyorlar. Bu da onların sosyal konumlarını meşrulaştırmalarına yarıyor.

Bourdieu, sermayenin bileşimi bağlamında kuşaklararası hareketliliğe vurgu yaparken iki gruba işaret ediyor. Ailelerin, iki temel sermaye türünden (ekonomik ve kültürel sermaye) hangisinin daha fazla sahip olduklarına bağlı olarak yatırımlarını şekillendirdiklerini; kültürel sermayesi fazla olanların, çocuklarının eğitime yatırım yaparak, seçkin konumlarını sürdürmeye ve güçlendirmeye yönelik eğilimlerinin olduğunu, ekonomik sermayesi ağırlıklı olanların ise ekonomik yatırımlarını güçlendirmek ve devamlı kılmak için kültürel sermayeye yatırım yaptıklarını belirtiyor (Bourdieu, 2000: 120;

Karadağ 2009, 194). Ayrıca, ailelerin sahip olduğu maddi servetin aktarımının yanı sıra burada önemli olan eğitimle ve başka yollarla elde edilen belli bir sosyal beceri ve bilginin yeni kuşaklara taşınması (Nash, 2002: 275) ve bunun ekonomik sermayeye dönüştürülmesidir. Araştırmamızda, kültürel sermayesi fazla olanların da, bu sermayeye dayanan seçkin konumlarını sürdürmenin yanı sıra ekonomik sermayeyi öne çıkardıkları, ihtiyaçları olmasa bile bunu kendileri için çok önemli buldukları görülüyor. Aşağıda Muğla'dan bir eşraf ailesi örneğinde görüleceği üzere, kültürel sermaye açısından seçkin, yaşlı kuşaktan kişiler, genç kuşakları, ailelerinde bu tür bir değişimi yapmaları, ekonomik sermayelerini artırmaya teşvik ediyorlar ve bunu bir tür öngörü ve “aile vizyonu” olarak ileri sürüyorlar.

Bourdieu'nün, eğitimin sınıf ve aileyle bağıını göstermek için vurgu yaptığı diğer bir nokta, belli sınıflardan ailelerin fertlerinin okul ve meslek seçimleri konusudur. Ona göre Fransa'da yüksek öğrenim sistemine yönelen öğrencilerin okul seçimlerine ilişkin istatistiklerinden, okul seçiminde, aile kaynaklarının ve aileden edinilen bir tercih mekanizmasının güçlü bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır (Bourdieu ve Chartier, 2014: 62, 63). Böylelikle eğitim sistemi ve özellikle yüksek öğrenime katılım, üst sınıf ailelerin kendilerini yeniden üretmelerini sağladığı gibi birtakım sosyal eşitsizliklerin de meşrulaştırılmasına hizmet ediyor (Sianou-Kyrgiou, 2010: 23). Görüştüğümüz eşraf aileleri mensuplarında okul ve meslek seçimi açısından belli örüntüler kendini gösteriyordu. Bu aileler çocuklarını ağırlıklı daha seçkin okullara gönderiyorlardı. Üniversiteye girecek gençlerin tercihlerinde belirleyici rol oynamayı sürdürüyorlardı. Çocuklarının bu okullara yönelmelerinin, hem kendileri hem çocukları için önemli bir kültürel ve sosyal sermayeyi getireceğini biliyorlardı. Ayrıca, ailenin sahip olduğu sermaye biçimleri, aile işi, sosyal ağları ve başka pek çok başka faktör, uzun vadeli planlamalar yapmalarını, hayat ve kariyer planlarını büyük ölçüde hayata geçirmelerini mümkün kılıyor. Mezuniyet sonrası iyi bir konumda olmanın dışında burada eğitimin etkisini çok yönlü düşünmek gerekiyor. Sianou-Kyrgiou'nun, Bourdieu'den hareketle söylediği gibi, eğitime erişim genişledikçe, üst sınıflar, kendi ayrıcalıklarını sürdürebilmek için eğitim sistemini kendisini dönüştürebiliyorlar (2010: 23).

Brown ise, sosyal eşitsizlikler üzerine yapılmış araştırmaların verileri ve Bourdieu'nün kuramından faydalanarak konunun başka bir yönüne dikkat çekmektedir. Ona göre, geniş kitlelerin eğitimden faydalanması için fırsat eşitliği yaratıldığı yolundaki resmi retorik, bir mit olmasının yanı sıra bazı sınıflar açısından bir tuzak işlevi de görüyor (Brown, 2003; Sianou-Kyrgiou, 2010: 23). Bu konuda yürütülen politikalar sonucunda özellikle alt sınıflardan

öğrenciler, emek piyasasındaki genişleyen olanaklardan yararlanabileceklerine sanıyorlar. Oysa geçmişte üst sınıf ailelerin çocukları için gerçekçi olan beklentiler, bugün yüksek öğrenim gören alt sınıf mensupları için aslında geçerli değildir (Sianou-Kyrgiou, 2010: 23).

Sianou-Kyrgiou, Yunanistan’da 2002-2003 ve 2006-2007 öğretim yıllarında yaptığı araştırmada, üst sınıflarla karşılaştırıldığında, alt sınıflardan, özellikle işçi sınıfından öğrencilerin “yanlış” seçimler yaptıklarını gösteriyor (Sianou-Kyrgiou, 2010). Yunanistan’da 1990’ların ikinci yarısından itibaren çok fazla üniversite açılmış, tercih edilebilecek alan sayısı büyük oranda artmış gözükse de araştırmanın verileri, yüksek öğrenim kurumlarında tabakalaşmanın daha fazla güçlendiği, eşitsizliklerin arttığını ortaya koyuyor. Hangi yüksek öğrenim kurumuna gidileceği, okunacak bölümün, yani seçimin kendisi giderek daha önemli hale gelmektedir (Sianou-Kyrgiou, 2010: 27). Okul ve bölümün seçiminde, sınıf ve ailenin etkileri pek çok biçimde olabiliyor. Üst ve üst orta sınıf ailelerden öğrenciler, kendi gelişimleri ve okul seçimleri için sahip oldukları kültürel sermayeyi daha aktif kullanabiliyorlar. Aile ve yakın kişilerden edindikleri habitus, onların, kendileri için uygun gördükleri prestijli yerleri ve alanları seçmelerini kolaylaştırıyor. Bu durumu, “doğal bir gelişim ve ilerleme” olarak ifade ediyorlar. Alt sınıf öğrencilerin üniversite ve bölüm tercihleri kendilerine dezavantajlar yaratırken, üst sınıflardan öğrenciler (aynı zamanda daha fazla akademik başarıya sahip oldukları için de) sadece bir üniversiteye girmeyi değil, aynı zamanda “doğru” bir üniversiteye ve bölüme girip, okuyacakları alanı kendi tercih ve ilgileri doğrultusunda belirleyebiliyorlar (Sianou-Kyrgiou, 2010: 33,37). Sianou-Kyrgiou, günümüzde pek çok ülkede geniş kitleler eğitimden faydalananıyorsa da, eğitimdeki temel eşitsizliklerin giderek daha fazla derinleştiğine dikkat çekmektedir. Öğrencilerin eğitimle ilgili seçimleri büyük oranda sosyal sınıfları tarafından belirlenmektedir. Sonuçta, eğitim fırsatları ile sınıf arasındaki ilişki zayıflanmak bir yana, güçlenerek devam etmektedir (Sianou-Kyrgiou, 2010). Kalmijn ve Kraaykamp, 22 Avrupa ülkesinden verileri değerlendirdikleri araştırmalarında, eğitimin ve sınıfın, kişilerin tutumları üzerindeki etkilerinin ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle birlikte azalacağı yönündeki tezin doğru olmadığını ileri sürüyorlar (2007).

Ayrıca, eğitim, aile ve okul deneyiminin diğer bir özelliği, kişilerin hayatlarının daha sonraki aşamalarında kullanabilecekleri başka habitusları etkileyebilmesidir. Başka bir deyişle, habitusun oluşumunda, kişilerin yaşamlarının daha ilk yıllarındaki deneyimler belirleyicidir. Okul öncesi aile yaşamında edinilen deneyimler, okul yaşamının yanı sıra iş hayatının

kendisine de tesir edebiliyor (Cicourel 1995; Aktaran Karadağ, 2009: 196). Aileye dayanan okul seçimi ve deneyiminin belli sınıfların üyelerinin habitusunu oluşturmadaki etkisi, büyük ölçüde üst sınıftan ailelerin lehine işlemektedir. Bununla birlikte, daha alt sınıflardan kişilerin bu süreçleri nasıl deneyimledikleri ve ne tür mücadeleler verdikleri temel bir soru olarak duruyor. Bourdieu, yeterli kültürel sermayeye sahip olmayanların, bu sermaye biçimini güçlendirme mücadelelerin güç olabileceğini, engeller barındırdığını vurgulamaktadır.

Weininger (2005) ve Sayer (2005) gibi Nash de, Bourdieu'nün eğitim temelinde sınıfların yeniden üretimini ele alırken esas olarak işçi sınıfına mensup kişilerin habituslarını devre dışı bıraktığını ileri sürmektedir (Nash, 2002, 280). Oysa işçi sınıfından gençler, kültürel sermaye açısından orta sınıf gibi donanımlı olmamaları nedeniyle dezavantajlı konumda bulunsalar da, bu mücadele içinde yer alırlar (Weininger 2005: 99; Karadağ, 2009: 204). Çocuk yetiştirme pratikleri üzerine yapılan çalışmalar, çocuk yetiştirmede ve eğitim konusunda görülen sınıflar arası farklılıkların yanı sıra, bu alanda yaşanan mücadelelere işaret etmektedir. İşçi sınıfına mensup anneler, orta sınıf değerlerinin hâkim olduğu okullarda çocuklarının sadece saygın kabul edilmeleri için değil, bunun yanı sıra eğitim hayatında başarılı olmalarını istemektedirler (Sayer, 2005: 128-130; Karadağ, 2003). Daha önemlisi, dezavantajlı konumlardaki (göçmen, işçi sınıfı ve alt sınıflardan) kadınlar, çocuklarının eğitim süreçlerinde izledikleri çeşitli stratejilerle bu konudaki habitusun kendisini dönüştürüyorlar. Hyejeong Jo (2013), bunun önemli bir örneğinin, Güney Kore'deki göçmen kadınlarda (2011 ve 2012'de toplanan verilere dayanıyor) görüldüğünü belirtiyor. Güney Kore'de göçmen anneler, bir yandan eğitim alanındaki yüksek rekabetten yakınıp, bunun çocukları ve kendileri üzerindeki olumsuz sonuçlarına dikkat çekerken, bir yandan da kurumlar, Güney Koreli aileler ve eğitim alanında çalışan kişilerle kurdukları sosyal ilişkiler yoluyla eğitim konusunda daha önce sahip oldukları habitusu dönüştürüyorlar. Eğitim piyasasındaki rekabeti yakından takip ediyorlar ve kendi çocuklarını bu tür bir rekabette avantajlı kılmak için mücadele ediyorlar (Jo, 2013: 26-35). Burada önemli bir nokta, kadınların tüm bu süreçlerde hangi tür sermayeleri kullandıklarıdır.

Eğitimi, aile ve tabakalaşma temelinde ele alan çalışmaların bir kısmı, bu konuda “duygusal sermayenin” önemine, özellikle bu tür bir sermayenin oluşturulmasında kadınların üstlendikleri rollere dikkat çekmektedir. Pierre Bourdieu'nün çalışmalarına dayanılarak “duygusal sermaye” kavramı geliştirilse de, Bourdieu hiçbir zaman bu kavramı kullanmamıştır (Reay,

2000: 571). Esas olarak ailede bu konuda kadınların üstlendikleri kritik rollere Bourdieu dikkat çekmiştir.⁶ Diane Reay, çocukların eğitimdeki başarıları ile ebeveynlerin sahip oldukları duygusal sermaye arasındaki ilişkiye vurgu yaparak, İngiltere’de ilkökul öğrencileri arasında 1993 ve 1995 yılları arasında yaptığı araştırmasında, kadınların, çocuklarının eğitimi işine nasıl baktıklarını, bu süreçteki duygularını, üstlendikleri kritik rolleri ele alıyor. Ona göre, görüştüğü annelerin önemli bir kısmı çocuklarının eğitimi kendileri için ana bir konu haline getirmişlerdi. Bu süreçte pek çok duyguyu bir arada yaşıyorlardı. Dahası çocuklarının eğitimi işinden esas olarak kendilerini sorumlu görüyorlardı (Reay, 2000: 572-580).

Reay (2000) ve Zembylas (2007), duygusal sermaye konusunda çalışmaların ağırlıkla kadınların etkinliklerine odaklanıldığına, erkeklerle ilgili çalışmaların eksikliğine işaret ediyorlar. Eğitim ve aile temelinde bakıldığında, duygusal sermayenin oluşumunda kadınlar daha fazla belirleyici gözükseler de, erkeklerin farklı biçimlerde etkide bulunduklarını unutmamak gerekiyor. Eşraf ailelerinde, kadınlar bu konuda temel rolleri üstlenmiş gözüküyorlar, ancak erkeklerin bu konuya dâhil oldukları ve kimi örneklerde müdahale ettikleri de fark ediliyor. Duygusal sermayede, toplumsal cinsiyet konusundaki farkın yanı sıra temel bir ayrım sınıf temelinde yapılabilir. Eğitime ilişkin duygusal sermayenin niteliğinde sınıf çeşitli biçimlerde belirleyici olabiliyor. Başka bir ifadeyle bu süreçte kadınlar, aile ve sınıf olanaklarına bağlı olarak farklı duygular taşıyorlar. Eğitim konusundaki duygusal sermayenin, kadınlar ve çocukları üzerinde yaratacağı olumlu veya olumsuz etkiler de sınıfa bağlı olarak değişiyor. Dolayısıyla buradaki temel soru, hangi sınıflardan kadınların daha dezavantajlı olduğudur. Reay’ın çalışması, alt sınıftan kadınların daha fazla güçlükler yaşadıklarını gösteriyor (2000: 573-582). Bu kadınlar çocuklarının eğitimi sürecinde olumlu duyguların yanı sıra birçok olumsuz duyguyu da yaşıyorlar. Diğer bir ifadeyle, bir yandan kendilerini temel motive edici güç olarak görürken, bir yandan da pek çok zorlukla karşı karşıya kalıyorlar. Bu süreçte ve hayatlarının daha sonraki dönemlerinde bu kadınlar ve çocukları fazlasıyla bir takım bedelleri ödeyebiliyorlar. Oysa eşraf ailelerinde olduğu gibi başka sermaye türlerine sahip olmak, kadınlar için çocuklarının eğitimi işinde destekleyici rol üstlenmeyi kolaylaştırabiliyor. Çocuklarının eğitimi sürecinde “ne yapabileceklerini”, sosyal ve kültürel sermayenin sağladığı olanaklar nedeniyle alt sınıflara göre daha iyi bilebiliyorlar. Bu da onların bu süreci daha kolay yaşamalarına yol açıyor. Dahası alt sınıflardan kadınlar gibi “ağır bedeller” ödemiyorlar. Bu nedenle de duygusal sermayeyi, başka sermaye türleriyle bağlantılı düşünmek gerekiyor. Sonuç olarak, ailelerin eğitim yoluyla tabakalaşmaları, aynı zamanda kullandıkları duygusal sermaye nedeniyle

mümkün olabiliyor. Belli sınıflar ve aileler, sahip oldukları duygusal sermaye yoluyla da kendilerini daha kolay üretebiliyorlar. Bunun görülebileceği kritik yerlerden birini eğitim alanı oluşturuyor. Ayrıca, duygusal sermayenin ilk anda özel alanı çağrıştırmasına karşın, özel alanla sınırlanamayacağı, özel alana ait görülen bir sermaye ve kültürel kodun nasıl kamusal alana taşıdığını eğitim alanındaki örnekler gösteriyor.

Eşraf üzerine bir değerlendirme

Bu makale, eşrafi⁷ geçmişe ait, yalnızca erkeklerden oluşan bir toplumsal grup olarak görmemektedir. Eşraflık, esas olarak belirli bir sınıfta toplanmış, belli ve görünür bir sosyal bilgi türü ve bir ilişki biçimi olarak ele alınıyor. Eşraf ailelerinin kurdukları sosyal ilişkilerde, sosyal sermayeyi kullanma stratejilerinin belli bir örüntü oluşturduğunu gözlemledim. Bu nedenle eşrafın, tarihsel kökenlerini göz ardı edilmeksizin (Durakbaşı, 2010), bugüne ait bir toplumsal kategori ve grup olarak ele alınması gerektiğini ileri sürüyorum (Özsan, 2010). Ayrıca eşrafi taşra kentlerinin veya kasabalarının ileri gelenleriyle sınırlamayıp, tersine, büyük kentlerde yaşayan elitin önemli bir parçasının eşraf aileleri mensuplarından oluştuğunu savunuyorum (Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2011). Eşraflık erkeklere ait bir alan olarak düşünülse de kadınlar, eşraf ailelerinin statü kazanma mücadelelerinde temel rolleri üstleniyorlar. Yerel ve yönetici elitin yanı sıra bulundukları kentlerde kendileriyle benzer ve denk olmayan ailelerle kurulan ilişkilerde kadınların belirleyici olmaları, sosyal ilişkileri düzenlemeleri, ailelerinden fertlerin eğitimi konusunda ön planda yer almaları, moda alanında ve çeşitli sosyal etkinliklerde büyük kent yaşamının taşıyıcıları olarak kendilerini görmeleri bu örnekleri görebileceğimiz yerler (Özsan, 2010). Eşraf ailesinin kamusal temsili büyük oranda kadınların üstlendikleri işler ve belli bir kadınlık kimliği yoluyla gerçekleşiyor. Hem kendi konumlarını hem de aile statülerini yükseltmek için verdikleri mücadeleler, bu tür bir öznellik sonucunda mümkün olabiliyor. Bu nedenle de kadınlar eşraflığa ilişkin ana anlatıyı oluşturan özneler. Bulundukları ailede özellikle kritik zamanlarda (ailenin işinin kuruluş süreci, eğitim ve evlilik konusundaki kararlar bunlardan bir kısmı) doğrudan ekonomik ve sosyal sermayenin oluşturulmasında, ekonomik sermayenin, kültürel ve sembolik sermayeye dönüştürülmesinde etkin olabiliyorlar (Özsan, 2010).

Eşraflık konumu ve eşraf aileleri belli bir benzerliği gösteriyor olsalar da bu durum aynı zamanda onlar arasındaki ayrımları görmeyi de gerektiriyor. Eşraf aileleri, kökenleri ve aile tarihlerini dayandırdıkları dönemler, zenginlik biçimleri ve sahip oldukları sermaye tipleri açısından belirgin farklılıklar

taşıyorlar. Kimi aileler “toprak zengini”, kimileri sanayi alanında bir sermaye grubu olarak veya daha çok eğitim ve kültürel faaliyetlerde, bazı aileler de dini ve siyasi geçmiş ve sermayeleriyle anılıyorlar (Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2009a: 190, Özsan, Durakbaşı ve Karadağ 2009b). Araştırma yaptığımız kentlerde, “Osmanlı Eşrafı” ve “Cumhuriyet Eşrafı” olarak tanımlanan aileler ile 1960’lar ve 70’lerde ticaret ve sanayi girişiminde bulunan bugün birer eşraf ailesi olarak kabul edilen üç ayrı gruptan söz ediliyor. Bu kentlerde eşraf ve varlıklı ailelerin, aile tarihleri ve varlıkları üzerine yapılan tartışma, esas olarak, kimin “eşraf”, kimin “yeni zengin” olduğu biçiminde bir ayrıma dayanıyor⁸. Yeni zengin olarak adlandırılan aileler özellikle 1980’ler ve sonrası varlıklarını edinmiş aileler. Eşraf olma ve öyle anılmak, gerek eşraf aileleri gerekse kentteki diğer kişiler için, en başta varlıklarını dayandırabilecekleri “iyi bir geçmiş” ve tarih gerektiriyor. Dolayısıyla “yeni zengin” aileler için esas sorun, diğerlerine göre hem daha yakın bir tarihe dayanmaları hem de 1980 sonrası dönemde zenginleşmelerinin “şâibeli” olarak düşünülmeleri ve öyle anılmalarından kaynaklanıyor. Bu aileler pek çok nedenle öbürlerinin sahip olduğu “görgü” ve “incelikten” yoksun olarak görülüyorlar (Özsan, 2010). Yeterli bir sosyal, kültürel ve sembolik sermayeye sahip olmadıkları düşünülüyor.

Bu çalışmada, eşraf ailelerini Mardin’in merkez ve çevre ikiliğine yerleştirmeden ele aldım. Yukarıda belirtildiği üzere Mardin, merkez ile çevrenin kopukluğuna işaret etmektedir. Mardin’in analizi 1930’lar, 1950’ler ve devam eden süreçte merkez-çevre karşıtlığının çeşitli alanlarda ve biçimlerde devam ettiği (2004) biçiminde bir varsayımı taşısa da⁹ çeşitli çalışmalarda belirtildiği gibi paradigmanın kendisi bundan daha fazla da bir etkiye sahip olmuştur, temel bir açıklama biçimi ve postülaya dönüşmüştür (Açıkel, 2006)¹⁰. Bununla birlikte bugün elimizdeki veriler, Süavi Aydın’ın işaret ettiği üzere merkez-çevre “kopukluğu” ve “uzlaşmazlığı”ndan daha fazla, geniş bir çeşitlilik arz eden çok sayıda ilişki alanı ve temas noktasının olduğunu gösterebilecek niteliktedir (2006: 89). Açıkel ve Aydın, merkez-çevre paradigmasında varsayılan kopukluk ve uzlaşmazlık yerine, Türkiye’nin toplumsal ve siyasal tarihinin okunmasında, aradaki geçişlilikler ve çakışmaların, temas ve uzlaşma arayışlarının önemine dikkat çekmektedir (Açıkel, 2006; Aydın, 2006). Bu makale açısından Aydın’ın ve Açıkel’in ileri sürdükleri tezin önemli olduğunu düşünüyorum. Eşraf ailelerinin bu yönden üzerinde düşünölmeye değer bir örnek olduğu görüşündeyim. Burada temel bir soru; merkez-çevre ilişkilerini yürütmede hangi eşraf ailelerinin daha avantajlı olduğudur? Bu sorunun yanıtını bugün kısmen verebiliriz, ancak daha fazla ayrıntılı araştırma gerekiyor. Makalede, eşraf ailelerinin

aralarındaki farklardan da giderek daha geçişli ve farklı tonları içeren bir bakış açısını taşıdım. Eğitim açısından bakıldığında, eşraf ailelerinin merkezde olan kollarının, modernleşmenin başından itibaren kendileri için modern eğitimin faydasını iyi gördükleri fark ediliyor. Araştırmada, Antep ve Denizli'den görüştüğümüz eşraf ailelerinden bazı kişiler, babalarının veya aileden kimi kişilerin çok erken bir tarihte buralardaki veya yakın büyük kentlerdeki (İzmir ve Ankara) tanınmış okullara ve kolejlere gittiklerini anlatıyorlar.

Mardin, Osmanlı'da tek bir eşraf tipinden söz edilemeyeceğini, farklı nitelikte ve kökenden eşrafın olduğunu belirtmektedir (Mardin, 1985). Yukarıda ifade edildiği gibi bu aileler, sermaye tipleri, siyasi geçmişleri ve dayandırıldıkları tarih açısından farklılık gösteriyorlar. Bu da onların kritik dönemlerde izledikleri stratejileri belirleyebiliyor. Eşraf ailelerin Türkiye'deki toplumsal değişime bağlı olarak hangi yollarla kendilerini güçlü kıldıkları, bu tür bir ayrımı yapmayı gerektiriyor. Mardin, Osmanlı'daki eşrafa Cumhuriyet'in hemen başında ortaya çıkan “yeni taşra sınıfının” katıldığını ve bu grubun devletin “kendilerini kayıran politikaları sayesinde bu gelişimi” sağladığını ileri sürmektedir (Mardin, 2004: 232). Çalışmamızda Cumhuriyet eşrafı olarak adlandırılan eşraf ailelerinin bir kısmı bu grupta yer alıyor. Ancak, bu konuda da çok ayrı örneklerin olduğu görülüyor. Bazı eşraf aileleri, Cumhuriyet'in hemen başında devletle yakın ilişkilere girdiklerini belirtse de bunun kendileri için belli yükümlülükler getirdiğini, daha sonra dezavantajlı durumda kıldıklarını ileri sürüyorlar. Yaptığımız araştırmada bazı aileler bu tür örnekleri vermişlerdir.

Araştırmamızda, Osmanlı'nın yanı sıra Cumhuriyet'in ilk yıllarında ve sonrasında eşraf aileleri açısından çeşitli dini görevlerde bulunmuş olmanın, böyle anılmanın temel bir önemde olduğu görülüyor. Görüşmelerde bugün de tam olarak eşraf kabul edilen ailelerin önemli bir kısmının çeşitli biçimlerde dini geçmişleri olan, bu tür bir kültürel sermayeye sahip olan aileler olduğu fark ediliyor. Bu durum aynı zamanda Osmanlı döneminin “kültürel sermayesi” yüksek kademelerinde bu ailelerinden kişilerin bulunduklarına da işaret ediyor. Bu aileler çoğunlukla başka sermaye türlerine de sahip olabiliyorlar (Hourani, 1968: 47, 53). Bu dini elitin bir kısmı muhtemelen uzun zamandır kendini sürdürebilen bir gruptu. Yukarıda açıkça görüldüğü üzere bu ailelerin bazıları Kurtuluş Savaşı sırasında yerel örgütlenmede önemli rolleri üstleniyorlar. Cumhuriyet'in kuruluşu süreci ve sonrasında yerel ve ulusal siyasette etkin bir biçimde yer alıyorlar (Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2009 ve 2011). Bulundukları yerlerde farklı biçimde etkilerini sürdürüyorlar. Yukarıda ifade edildiği gibi bugün de dini sermayeleriyle anılmaları onları önemli ve

seçkin kılabiliyor. Burada önemli bir sorun, bu kişileri, yani dini eliti, diğer elitten ayrı bir grup olarak düşünmekten kaynaklanıyor. Böyle bakıldığında, çevrenin bir unsuru ve parçası olarak bu kesim görülüyorlar. Dini elitin başka nitelikleri göz ardı edilebiliyor ve bu da dini elitin çevrenin sınırları dışına çıkamayacağı, başka elite bağlantısının olamayacağı yönündeki kanaatini pekiştiriyor¹¹. Türkiye’de dini elitin ve dinin, çevreye ve tümüyle taşraya ait bir olarak düşünülmesinin ardındaki nedenlerden biri budur.

Bu araştırmanın verileri ve gözlemlerimiz, bu grubun hızlı karar alma ve koşulları kendi lehine dönüştürme konusunda en azından diğer eşraf mensupları kadar becerikli olduğunu gösteriyor. Dini elit de siyaset ve yönetimle ilgili başka kademelerde bulunmanın kendilerine ve ailelerine faydalarını iyi biliyordu. Araştırmamızda, görüştüğümüz kişiler kendi ve anne-babalarının hayatlarını ve aileden kişilerin yaptıkları işleri anlatırken belli dönemlerdeki (özellikle 1950’ler ve 1980’ler) dönüşümü gösteren örnekler veriyorlardı. Bu örnekler, din hizmeti vermenin onları itibarlı kıldığı (böylelikle güçlü bir sembolik sermayeye sahip oldukları) ve bunun da siyaset ve yönetimdeki başka kademelere geçişlerini kolaylaştırdığına işaret ediyor. Gaziantep’ten görüştüğümüz eşraf ailelerinden Ataylar, Osmanlı’da Müftüzade ailelerden olup, Cumhuriyet ve devam eden süreçte idari ve bürokratik kademelerde yer alıyorlar. Araştırmamızdaki örneklerden bir diğeri Denizli’den Müftüler ailesidir. Kaynaklarda ailenin on yedinci yüzyılın sonunda Denizli’ye yerleştiği ve uzun süre kentte müftülük yaptıkları anlatılıyor. Denizli Müftüsü olan Ahmet Hulusi Efendi aynı zamanda kentte Kuvay-i Milliye hareketinin oluşturulmasına öncülük ediyor. Bu kişinin 1931’de ölümünden sonra yeğeni Kâzım Efendi kentte 1944’e kadar müftülük görevini sürdürüyor. Aileden kişiler Cumhuriyet’le birlikte çeşitli yönetim ve siyasi kademelerde yer alıyorlar. Ahmet Hususi Efendi’nin torunu olan Mustafa Halûk Müftüler, XIX. ve XX. Dönem (1991-1999), Denizli Milletvekili olarak görev yapıyor (Yurt Ansiklopedisi, 1982; Parlaz, 2006: 29; Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2009: 197). Görüştüğümüz eşraf aileleri yerel ve ulusal siyasetle uzun zamandır (Cumhuriyet ve devam eden süreçte) yakın ilişkiler içinde gözüküyorlar¹². Eşraf ailelerinin Türkiye’de devletle ve ulusal siyasetle girdikleri ilişkilerin belli dönemlerde nasıl değiştiği sorusu ayrıntılı yeni araştırmaları gerektiriyor. Bulundukları kentlerde bugün sahip oldukları etkiyi kaybedip etmedikleri¹³ sorusu devam eden temel tartışmalardan birini oluşturuyor.

Modern eğitim ve eşraf aileleri

Osmanlı modernleşmesi üzerine olan kaynaklarda temel bir tartışmayı Batılılaşma ve eğitim konusu oluşturmaktadır. Bu çalışmalarda, Türkiye’de

eğitimin çeşitli yönleri ve sorunlarına ilişkin fikir ve tartışmaların, doğrudan “toplumun Batı’ya yönelme süreciyle” ilişkili olduğuna dikkat çekilerek (Mardin, 1996; Mardin, 2003; Kafadar, 2002; Kahraman, 2002; Tekeli ve İlkin, 2004; Fortna, 2005; Şengül, 2009; Somel, 2010) modernleşme sürecinin temel dinamiklerinden birinin eğitim sistemi ve anlayışındaki dönüşüm olduğuna vurgu yapılmaktadır (Şengül, 2009: 647). Bu kaynaklarda Osmanlı’nın son döneminde, Cumhuriyet’in özellikle ilk yıllarında ve sonrasında eğitim konusundaki reformların esas olarak Batılılaşmanın gereği olarak yapıldığı anlatılıyor. Eğitim üzerine olan bu tartışmaların açıkça gösterdiği bir nokta, Türkiye’de eğitimin, hemen hemen tüm toplumsal kesimler tarafından kendilerini arzuladıkları toplumsal düzene ulaştıracak bir yol olarak görüldüğüdür. Modern eğitim konusunu toplumsal tahayyülünün odak noktasına alan kesimlerin genişliği dikkat çekicidir.

Osman Kafadar, Batı’ya yönelme ve eğitim hareketleri arasındaki ilişkinin iki yönünün olduğuna işaret etmektedir. Bunlardan birincisi, eğitimin, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapıdaki değişmelerin lokomotifleri olarak görülüşü, diğeri ise toplumun ve toplumsal yapıdaki değişmelerin kendisinin, eğitim düşüncesini ve hareketlerini belirlemesidir (Kafadar, 2002: 351). Burada önemli olan, Osmanlı’nın son döneminde, Cumhuriyet’in ilk yıllarında ve sonrasında modern eğitime elit tarafından nasıl bakıldığıdır. Bu konuda farklı kesimler ve tüm elit tarafından mutabakata varıldığı görülüyor. Modern eğitim yoluyla toplumun dönüşebileceği fikri, Türkiye’nin modernleşme sürecinin tamamında gözlemlenmektedir. Bu süreçte elitin, modern eğitimi kendisini ayırt eden ölçüt olarak gördüğü, esas meşruiyet kaynağı saydığı ve böylelikle kendisini dönüştürebildiği söylenebilir. Eşraf aileleri, modern eğitim sayesinde modernleşme sürecinde elit içindeki konumunu korumuş ve geliştirmiştir.

Şerif Mardin’in ileri sürdüğü üzere burada ana tartışmayı hangi kesimlerin modern eğitim kurumlarının dışında kaldığı konusu oluşturuyor. Mardin, Türkiye’de eğitim kurumlarının kuruluşu ve gelişiminin Avrupa’dakiyle benzer olmadığı, oradaki gibi güçlü bir burjuvazinin ihtiyaçlarını karşılamak için erkek çocuklarının ailenin işini devralmaları için gerekli olan eğitimi vermek üzere kurulmadığına işaret etmektedir. Ona göre Türkiye’de on dokuzuncu yüzyıl ortalarından itibaren görülen, “Osmanlı bürokrasisinin kurtarılmış temelleri üzerine inşa edilmekte olan nezaretlerdeki idari mevkileri doldurmak amacıyla” Batılı eğitim kurumlarının kopya edilmesidir (Mardin, 2004: 231). Mardin, modern eğitim kurumlarının, merkez ile çevre arasındaki kopukluğu

sürdürdüğünü ileri sürmektedir (Mardin, 1985: 127, 133). Çevrenin yanı sıra dini elit de esas olarak modern eğitim kurumlarının dışında kalmıştı.

Taşra, seçkinlerin eğitiminin dışında kalmıştı ve taşralıların çoğu (etkili taşralıların bile çoğu), çocuklarını, modern okullara gönderemiyordu ya da göndermek istemiyordu. Bugün elimizde bulunan veriler, ancak en yetenekli çocukların, resmi çevrelerle bir iletişim kanalı kurabilecekleri umuduyla başkente gönderildiklerini düşündürecek niteliktedir (Mardin, 1985: 133).

Mardin'e göre, modern eğitim kurumlarına daha kolay girebilenler, reformcu resmi görevliler ile bürokrasinin bir bölümünü oluşturan kimselerin çocuklarıydı. Çevre ancak dinsel öğretim kurumlarından yararlanabiliyordu (Mardin, 1985: 134). Mardin'in ileri sürdüğü, çevre ve dini elitin esas olarak modern eğitimin dışında kaldığı görüşü elimizde yeterli veri olmamasına karşın bugün sorgulanabilir gözüküyor. Taşra kentlerinde geleneksel/dini sayılan elitin önemli bir kısmının modern eğitim anlayışından ve kurumlarından bütünüyle uzak olmadığını söylemek yerinde olur. Aşağıda görüleceği üzere, eşraf ailelerinin modernleşme sürecinin taşıyıcısı haline gelmesinde modern eğitimi benimsemelerinin büyük etkisi olmuştur. Hatta taşra elitinin önemli bir kısmının modern eğitimin kendine sağlayacağı faydaları çok erken gördüğü bugün çeşitli kaynaklara bakılarak söylenebilir.

Burada önemli bir nokta, Mardin'in anlattığı gibi medrese eğitiminin kendisinin modernleşmesiydi. Medreselerle ilgili tarihsel incelemeler, önde gelen ulema aileleri arasında bir yarı-aristokrasinin ortaya çıkmasıyla birlikte, bu kurumlarındaki eğitim düzeyinin on yedinci yüzyıldan itibaren düşmekte olduğunu göstermektedir (Zilfi, 1987: 81-127; aktaran Mardin, 2011: 56; ayrıca bkz. Hourani, 1968). 1860'ların sonunda (1867'de) medrese müfredatını değiştirmeye yönelik düzenlemelere gidilir¹⁴. Mardin, Jön Türk devrimi sonrasına kadar ilmiye reformunun bir siyasi programın parçası haline getirmek için hiçbir girişimde bulunulmadığını belirtmektedir. 1910'da reformla ilgili kanunlar çıkarılır, süreci tamamlayacak nihai bir adım ise 1914'de atılır ve bununla üç düzeyli bir eğitim programı içeren Dar'ül Hilafeti'l Aliyye Medresesi ile Medreset-ül Kuzat (Kadılar Medresesi) kurulur (Aktaran Mardin, 2011: 56; Atay, 1983: 261-263). Bu reformların başarısını şöyle değerlendiriliyordu:

Medreseleri köy kökenli gençler doldururken, dini elit, Darû'l Fünun'a götüren yeni seküler okulları tercih etmeye başlar (Mardin, 2011: 56).

Dini elitin, seküler okulları tercih ettiğini pek çok sebeple de öngörebiliriz. Araştırmamızda bunun örnekleri mevcut. Yukarıda yerel elit için ileri sürdüğüm, bu ailelerin eğitimin kendileri için faydalarını hızla fark ettikleri (modernleşme ve Cumhuriyet'in hemen sonrasında bunu izleyebiliyoruz) görüşü, daha fazla veri ve kaynak gerektirse de dini elit için de geçerli. Her iki grup da farklı alanlarda (ticari girişimde bulunma, yerel ve ulusal siyasi kurullarda görev alma, eğitim ve eğitimin kaynaklık ettiği alışkanlık, kültürel pratikler ve yaşam tarzlarında seçkinleşmede, gündelik yaşamın kendisini dönüştürmede) eğitimin avantajlarını görebiliyorlardı. Dini elitin, eğitimi nasıl öne çıkardığı, hatta kızlarının eğitimi sanıldığına aksine çok önemseydiği araştırmamızda görülüyor. Bugün büyük kentlerdeki pek çok seçkin ailede bunun örnekleri bulunuyor. Aşağıdaki görüşme bunu destekliyor.

Şimdi o dediğiniz kesim (araştırmacının dini elit için söylediği) kendi çocuklarına tahsil yaptırmıştır. En barizi bu ..., Antep'te en büyük yerleşmesine, büyümesine sebep olan Antep'in yerlisi, ...'dır. Fakat bunların bütün oğulları, bütün kızları okumuştur. Kendi kızları eczacıdırlar. Türkiye'de çoğu kişi çocuklarını okutmazken bu aileler, dinci dedğimiz kesim kız çocuklarına çifte tahsil yaptırdılar (Gaziantep, 2006).¹⁵

Dini elit ile ilgili yukarıda ileri sürülen modern eğitim kurumlarının dışında kaldığı görüşündeki temel sorun, Türkiye'de “dini eliti”, hem modernleşme sürecinin dışında görmek hem bu süreçteki diğer elit gruplardan ayrı bir grup olarak düşünmekten kaynaklanıyor. Osmanlı'nın son döneminde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, sonrasında ve bugün de gördüğümüz, Türkiye'de dini elitin başka elit ile iç içe geçtiğidir. Araştırmamızdaki eşraf ailelerinin önemli bir kısmı aynı anda farklı sermaye türlerini ellerinde bulunduruyorlar. Bulundukları kentler ve büyük kentlerin dini elitini oluşturdukları gibi devletin çeşitli kademelerinde ve birtakım önemli başka kurumlardaki siyasi, bürokratik ve kimi kez de eğitici eliti oluşturuyorlar. Burada eşraf aileleri içindeki kolların nasıl farklılaştığına bakmak gerekiyor. Görüştüğümüz eşraf ailelerindeki gibi ailelerin bazı fertleri dini elit olmayı öne alırken ve bugün de bu iddiayı sürdürürken, kimileri kritik zamanlarda bu tür bir sermayeyi öne çıkarıyorlar. Bunlar kendilerini esas olarak yönetici, eğitici ve kültürel elite daha yakın görüyorlar.

Eşraf ailelerinin Türkiye'de yerel düzeyde modernleşmenin kurucu¹⁶ ve öncü kişileri olarak kendilerinden söz etmeleri, eğitilmiş elitin önemli bir parçası olarak kendilerini görmelerinden kaynaklanıyor. Bu kişiler “okullu ve meslek sahibi kişiler” ve bu söylemi de çok benimsemiş gözüküyorlar.

...şimdi bizim ailenin yüzde doksanı okuduğu için, bizde ne olursan ol okumak zorundasın, mutlaka trilyonluk da bir aile olsa çocuk eğitimi alacak. ... Benim hanım doktor, gene küçüğün hanımı doktor, benim küçüğüm gazetecilik bitirdi, onun küçüğü de mimar. Onun hanımı üniversitede öğretim görevlisi yabancı dillerde. Hale Atay. Amcam Kanada'da, benim kayınbirader elektronik mühendisi, gerçi o dışarıdan da, teyzemin çocukları işletme, iktisat, eczacılık mezunu, öğretmen (Gaziantep, 2006).

Araştırmamızda görüştüğümüz kişilerin gittikleri okullara yaptıkları vurgu ve bu okullara mensubiyet aynı zamanda onların devletle kurdukları ilişkileri de yansıtıyor. Ayrıca devletin çeşitli kurumlarında yer almayı, bu okullardan oldukları için de “hak etmiş” oluyorlar, bunu “doğru” ve “gereklî” buluyorlar. Eşraf ailelerinin diğer ailelerle mücadelelerinde eğitim büyük önem taşıyor. Bulundukları kentlerde “gerçekte kimin eşraf olup olmadığı” biçiminde bir tartışmayı sürdürmüş oluyorlar. Gaziantep'ten görüştüğümüz bir kadın, bugün oldukça varlıklı ve kentte ön planda olan, ama kendisinin eşraf olarak görmediği bir aileyi şöyle anlatıyor.

Bizim ailemizin çocukları, mahalleden çocuklar fakat çok samimiyetiniz yok, merhaba merhaba. Samimi bir ortamımız yok. Çünkü onlar sonradan zengin oldukları için ne oldum delisi olmuşlar, geldikleri yeri unuttular diyelim, başka bir şey diyemeyeceğim. Bu şekil söyleyeceğim. İnsanlar biraz geçmişlerine baksınlar (Gaziantep, 2006).

Bu ailelerle karşılaştırırken kendilerinin “şu anda gerileme döneminde” olduklarına dikkat çekerek “aile yapılarının” bu ailelerden çok farklı olduğunu belirtiyor. Ona göre kendileri gibi belli bir bilgi ve kültür birikimine bu aileler sahip değiller, kentte tanınmaları ve bugün Türkiye’de öne çıkan firmalar arasında görülmeleri sadece ekonomik sermayelerine dayanmaktadır. Bu aileler esas olarak “iyi eğitilmiş” kişiler olarak düşünülüyorlar.

Bayazıtlılar çok okumuş bir aile, bugün Ankara'da, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde bürokrasi birçok Bayazıtlı insan vardır. Kadılar vardı hiç yok mesela şimdi. Benim mesela babamın anne tarafı Dulkadirli'dir. Benim eşim Hacıoğullarından, onlar Dulkadiroğulları sosyal yapı itibarıyla Maraş'a geçmişte etkili olmuşlar, ama çok büyük mal sahibi olmamışlar (Kahramanmaraş, 2006).

Türkiye'nin yönetim ve eğitim elitinde bu aileler önemli bir ağırlık taşıyorlar. Araştırmamızda Denizli’de görüştüğümüz kişiler eski eşraf ailelerinden söz ederken, özellikle belli aileleri öne çıkarıyorlar. Geçmişten Günümüze Denizli dergisinde, bu ailelerden biri olan Cillov Ailesi’nden, Haluk Cillov’la

yapılmış bir röportaj bulunuyor. Burada Haluk Cillov'un "Türkiye'nin ilk iktisat profesörlerinden" olduğu belirtilmiş. Haluk Bey 1920'de İzmir'de doğuyor, orta ve lise eğitimini Fransız Saint Joseph Koleji'nde, yüksek öğrenimini ise İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde 1945'te tamamlıyor. Bir yıl sonra mezun olduğu fakültenin İstatistik ve Tatbiki İktisat Kürsüsünde asistan olarak çalışmaya başlıyor. Aynı okulda, 1949'da iktisat doktoru, 1953'te doçent ve 1961 yılında ise profesör oluyor. 1952'den başlayarak çok uzun süre Milliyet gazetesinde iktisat konusunda yazılara yazıyor ve Basın Şeref Kartı'na sahip. 1964-65 ders yılında California Üniversitesi'nde bir yıl süreyle misafir profesör olarak bulunuyor. İstanbul'da Aile Planlaması Derneği kurucu üyesi. 1970-74 yılları arasında Birleşmiş Milletler Nüfus Komisyonu'nda Türkiye'nin resmi temsilcisi olarak görev yapıyor. Avrupa Konseyi'nin 1971 yılında Strasbourg'da düzenlediği İkinci Avrupa Demografi Kongresi'nde Araştırma Müdürü unvanıyla çalışıyor. 1974 yılında kurulan Sadi Irmak Hükümeti'nde ticaret bakanı olarak görev yapıyor. 1980'de Fransa Legion d'Honneur Nişanı, 1982'de Federal Almanya Yüksek Liyakat Nişanı ve 1995'te Japonya İmparatoru Altın Liyakat Nişanı alıyor. Haluk Cillov'un üniversite tarafından yayımlanmış ekonomi, istatistik ve nüfus konularında pek çok eseri bulunuyor (Kutludağ ve Türktaş, 2008: 2-6).¹⁷ Bunların dışında birçok özel kuruluşun yönetiminde görev yapıyor. Haluk Cillov'un özgeçmişinde gördüğümüz bu özelliklerin büyük bir kısmı başka eşraf ailelerinden kişilerin yaşam öykülerinde sıklıkla rastlayabileceğimiz örnekler. Görüştüğümüz kişilerin anne ve babalarının biyografilerinde benzer veya yakın unsurlar mevcut.

Eşraf ailelerinin bakış açısından eğitim

Pierre Bourdieu, kendi sosyolojik yaklaşımını açıklarken toplumsal dünyanın sürekli bir değişim halinde olmadığı, onu anlamının temel bir yolunun süreklilikleri görmek olduğu tezini ileri sürmektedir (Bourdieu ve Passeron, 1990; Bourdieu-Wacquant, 2003; Laberge, 2006; aktaran: Türk, 2008). Bourdieu, toplumsal dünyadaki sürekliliklere dikkat çekerken, sınıfların yeniden üretiminde eğitimin rolüne vurgu yapmaktadır. Ona göre, egemen sınıfların kendi sürekliliklerini sağlarken başvurdukları temel araçlardan birini eğitim ve eğitim sistemi oluşturuyor. Buna eğitimin çeşitli biçimlerde kaynaklık ettiği sermaye biçimlerini katmak gerekiyor (Bourdieu ve Passeron, 1990). Genel olarak bakıldığında, Bourdieu'nün kuramsal perspektifinin sağladığı önemli bir olanak, belli sınıfların dünya görüşleri ile eğitim arasındaki ilişkiyi görmemize imkân vermesidir. Burada dünya görüşünün önemi, eğitimle ilgili ayrımlar da içinde olmak üzere toplumsal dünyaya ilişkin sınıflamaları, başarı ve iktidar ölçütlerini evrenselleştiren (normal hale getiren) bir işleve

sahip olmasından ileri geliyor. Eşraf aileleri, aile ve eğitim konusundaki çeşitli toplumsal kanaatlerin, dünya görüşünün üretilmesinde belirleyici bir konumda bulunuyorlar. Araştırmada, bu ailelerin, “iyi aile” olma standardını oluşturmaya büyük önem verdiklerini, “iyi eğitilmiş” ve “başarılı kişiler” gibi tanımlamaları, bu sahip oldukları aile tasavvurunu pekiştirmek üzere öne çıkardıklarını gözlemledim¹⁸. Eşraflığın ayırt edici özellikleri arasında, belli bir konuma dayanan sosyal bir bilgi ve yatkınlık, bir ilişki kurma biçiminin olduğu görülüyor. Burada eşrafı diğer ailelerden ayıran özellik, bu kişilerin sahip olduğu incelik ve maharetin yanı sıra belli bir sınıfa özgü dengeliliği de taşıyor olmalarıdır. Bu fark en temelde güçlü bir sınıf habitusu ve eşrafın sınıf habitusunun bir özelliği olan oyun duygusundan ileri geliyor. Önemli olan zaten bu oyun duygusunun kendisinde ustalaşarak, tüm bunları göze çarpmadan, kolaylıkla yapabilmek, böyle bir duygu ve izlenimi verebilmek.

Bourdieu’nün bakış açısının sağladığı temel bir fırsat bağıntısal düşünmemize olanak vermesidir. Kavramların tanımlarının ancak dizgesel olabileceği, *“ampirik olarak sistematik bir biçimde kullanılmak üzere tasarlandıklarını”* savunmanın, dolayısıyla “habitus, alan ve sermaye gibi nosyonların”, asla yalıtılmış halde olmadıkları ancak oluşturdukları kuramsal dizgenin içinde tanımlanabilir olduklarını ileri sürmesinin (Bourdieu ve Wacquant, 2003; 80) dışında Bourdieu, toplumsal dünyanın kendisini ilişkisel olarak görmektedir ve bunun için bir araştırmacının yapacağı analizin zaten ilişkisel olması gerektiğini söylemektedir. Ona göre bütünlüklü bir analiz de ancak böyle mümkün olabilir (Bourdieu, 2003). Eşraf ailelerinden kişilerin eğitime yönelik bakış açıları, algıları ve sahip oldukları eğitim sermayesi, yol açtığı ve dönüştürdüğü diğer sermaye biçimleri birbiriyle bağlantılı ele alınmalıdır. Burada eşraflıkla ilintili, yani onu gösteren ve ona referansta bulunan bir eğitim kavrayışı ve sermayesi ile bu ailelerin sınıf konumları arasındaki ilişkiyi kastediyoruz. Ayrıca bu ailelerden kişilerin sahip oldukları başka eğilim ve yatkınlıklar, örneğin “görgü”ye yaptıkları vurgu, bu konudaki tutumları ve “sosyal ilişkileri takip etme” merakları bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Eşraf ailelerinden fertlerin sahip olduğu eğitim sermayesi ve buna uygun habitusları belli bir alanda, yani “eşraf olma” olarak ifade edilebilecek, çeşitli sermaye biçimlerinin içinde olduğu ve sürekli değişen bir sosyal mekânda gerçekleşiyor. Yukarıda ifade edilen eşrafın “standart” ve “ölçüt” oluşturma özelliği böyle bir alan içinde anlaşılabilir. Dolayısıyla Bourdieu’nün işaret ettiği eyleyicilerin yükledikleri anlamlar (öznellik) ve bunların karşılık geldiği somut konumlar (nesnellik) bu tür bir ilişkisellik içinde açığa çıkarılabilir. Alan kavramını, çalışmamızda eşraf ailelerinin sahip oldukları ayrı sermaye tiplerine

(ekonomik alan, kültürel alan, eğitim alanı gibi) karşılık gelecek bir biçimde kullandık. Ayrıca, yukarıda belirtildiği gibi, “eşraflık” diye adlandırabilecek bir toplumsal konumdan bahsettik. Burada eşraflığın dayandığı sermaye tiplerini, bir kez belirlendikten sonra değişmeyen veya aynı biçimde saptanabilir olgular değil, sınırlarının eyleyicileri tarafından sürekli yeniden tanımlandığı, bu nedenle de her zaman değiştirilebilme olanağını da taşıyan bir toplumsal değişkenler olarak gördük. Bourdieu’ye göre, alan kavramının en büyük avantajı araştırmacıyı alanın sınırlarının nasıl çizildiğini, kimlerin alana dâhil olabildiğini, başka alanlarla ilişkisinin neler olduğu, onlardan nasıl etkilendiğini sormaya zorlamasıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 96). Kimin eşraf olup olmadığı tartışması, eşraf ailelerinin “görgülü” olmaya yaptıkları vurgu ve “yeni zenginler” ayrımı bu açıdan önem taşıyor. Karadağ’ın Gaziantep örneğinde vurguladığı gibi gerek “eski zengin” eşrafta gerekse “yeni zengin” ailelerde kadınlar kendilerinden daha alt sınıflardaki kadınlardan ayırt etmeyi erkeklerle göre çok daha fazla önemsiyorlar (Karadağ, 2005). Bunu gündelik yaşam pratikleri, kentteki sosyal etkinlikler ve sosyal kuruluşlara üyelikler yoluyla öne çıkarıyorlar. Bu, erkekler tarafından başka şekillerde yapılsa da yine de eşrafın sınıf karakterinin belirlenmesinde sembolik sermayenin öne çıkaranlar esas olarak kadınlar (Karadağ, 2005; Durakbaşı, 2005; Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2009; Özsan, 2010).

Eşraf aileleri aynı zamanda kültürel sermaye ve alanla olduğu gibi sembolik ve sosyal sermayeyle ve bunların birçoğuyla da ilişki içindeler. Burada sembolik sermayenin özel bir önemi bulunmaktadır¹⁹. Eşraf ailelerinde ve araştırma yaptığımız kentlerdeki, eşraf/eşraf olmayan (veya yeni zengin), görgülü/görgüsüz, eğitilmiş/eğitimsiz gibi ayrımlar ve tanımlamalar, eşraf ailelerinin “yeni zengin” ailelerle aralarında gördükleri, varsaydıkları sembolik sermaye farkından kaynaklanıyor. Bu aileler, “yeni zengin” gördükleri aileleri açıkça sembolik sermaye açısından yetersiz buluyorlar ve bu sermayenin zor edinileceğini düşünüyorlar. Yukarıda vurgulanan eşraflık için temel bir önemi olan sembolik sermayeyi büyük oranda kadınlar oluşturuyorlar. Eşraflığa ilişkin kültürel kodlar, sembol, temsil ve tahayyül biçimleri, sosyal dil, çeşitli yaşam pratikleri, evlerdeki kültürel nesneler, kadınların giyim ve duruşları, balo ve resepsiyon gibi kültürel etkinlikler, müzik dinletileri ve eğlence biçimleri, büyük kentlere geziler ve evliliklerin düzenlenmesi bu sermaye türünü en fazla görebileceğimiz yerler. Araştırmamızda, kadınların kültürel ve sembolik sermayenin yanı sıra ekonomik sermayeye açıkça etkide bulunduklarını ve bazı örneklerde onu doğrudan oluşturduklarını gördük. Kadınların evlilik yoluyla getirdikleri toprak zenginliği, sosyal ağlar ve miras

ilişkilerini düzenlemeleri, ailenin fertlerinin eğitiminde üstlendikleri rolleri bu açıdan yorumlanmalıdır (Özsan, 2010).

Bu çalışma için Bourdieu'nün perspektifinin yarattığı diğer bir olanak iktidar alanına yaptığı vurgudur. Ona göre iktidar alanı, diğer alanlar gibi değildir, birbirine karşı avantajlı ve birbirinden üstün olmak isteyen ve farklı sermaye tiplerine sahip grupların mücadele alanıdır. Burada eşrafın önemi, toplumsal dünyayı eşraf olan ve olmayan olarak ayırmada belirleyici ve en önde gelen grup olmasından kaynaklanıyor. Yukarıda “iyi aile” ve “iyi eğitim”e, “görgü sahibi” ve “kültürlü” olmaya ilişkin kanaatin ve sınıflandırmaların esas olarak bu aileler tarafından oluşturulduğu savını ileri sürdük. Bourdieu, yaşam tarzları alanında yaşanan ayırım ve mücadelelerde, kültürel pratiklerimiz ve yaşam tarzlarımız kadar, aynı zamanda bunlar üzerine nasıl konuştuğumuzun önemine dikkat çekmektedir. Eşraf ailelerinden kadınların eşraflığa ilişkin anlatıların kendisini oluşturmaları bu açıdan dikkate değer (Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2009; Durakbaşı, Özsan ve Karadağ, 2011). Yukarıda ifade edildiği üzere eşraf ve “yeni zengin” aileler arasındaki ayrımı kuranlar (bunu yapabilenler, bu tür kategorileri oluşturmada daha avantajlı olanlar) esas olarak eşraf aileleri. Yine de, “yeni zengin” ailelerin ya da “yeni eşrafın” kendilerini çeşitli biçimlerde güçlü kılabildiklerini de görmek gerekiyor. Araştırma yaptığımız kentlerde, görece olarak yeni zenginleşmiş aileler, eğitimi, yatırım ve firmalarının geleceği için önemli buluyorlar. Bununla birlikte zihniyet ve eğitime yükledikleri anlamlar açısından belirgin bir farklılık gösteriyorlar. Gaziantep'te “yeni zengin” aileler arasında gösterilen, kendilerini “sanayici” olarak tanımlayan bir kişi, eğitim konusundaki çalışmalarını değerlendirirken, kendilerinin eğitim yoluyla, yeni okullar açarak kentte farklılık yaratacaklarını ileri sürüyor.

Gaziantep'te kurmuş olduğumuz özel okullarda da bu çalışmayı yapıyoruz altı yıldır bu mücadeleyi veriyoruz ve altı yılın sonucunda da bugün itibarıyla dünya dördüncülükleri, ülke birincilikleri, dünya birincilikler takır, takır, takır geliyor.

Bir tanesini de biz işletelim dedik. Bunda amaç, Gaziantep'te farklılığı yaratabilmek ve Gaziantep'teki diğer okulları da kamçılayıp yeni bir misyonla, yeni bir vizyonla kendi ayakları üzerinde durabilen yetişmiş, gelişmiş, her oturdukları toplumda kendilerini ifade edebilecek donanımı almış Gaziantep'li çocukları yetiştirmektir. Yani bunları bunlara verebilmektir. Ve çok şükür altı yıl oldu başlayalı, bu altı yıl içerisinde 1066 tane ödül, Türkiye genelinde, il bazında ve dünya genelinde 1066 tane ödül almışız (Gaziantep, 2006).

Burada eşraf ailelerinde sınıf ve eğitim ilişkisinin temel özelliklerine geçebiliriz. Bourdieu kültürel sermayenin biriktirilmesinde ve aktarılmasında aile ve eğitimin önemine işaret etmektedir (Bourdieu ve Passeron, 1990; Bourdieu, 1998). Eğitim, eşraf ailelerinde kültürel sermayenin oluşturulması ve artırılmasının yanı sıra kültürel sermayenin kuşaklar arasındaki akışını ve ayrı nitelikteki sermayelere dönüştürülmesini de olanaklı kılıyor. Yukarıda ifade edildiği gibi bu aileler için eğitim en başta onlara “ilerleme idealini” sağlayan, onları “hayal edilen” sınıfa götürecek temel bir öge. Ayrıca bulundukları sınıfa sosyal aidiyeti böylelikle pekiştirmiş oluyorlar. İnandırıcılığı ve sınıf meşruiyetini mümkün kılan önemli yollardan biri eğitim. Muğla’da Özbekler (aynı zamanda Hacıhamzazadelere ya da Sarı Müftüler olarak anılıyor) Ailesi’nden kişilerle yaptığımız görüşme bu yönden önemli ipuçları taşıyor. Görüşmede, ailenin genellikle “okumuş”, “âlim” ya da “bilgin” kişilerden oluştuğu için kentte “bilginler ailesi” olarak anıldığı anlatılıyor. Bu onların sosyal itibarını arttıran ve bulundukları sosyal konumu pekiştiren bir özellik.

Mesela burada derler ki akıl alacaksan Hacıhamzazadelere, para alacaksan Hacıkadızadelere, ... öbürünü söylemeyelim, siz bulun (Durakbaşa, Karadağ, Özsan, 2008: 133).

Araştırmamız sırasında ailenin en yaşlı üyesi, matematik profesörü Ali Rıza Özbek, İstanbul Teknik Üniversitesi’nden emekli olduktan sonra Muğla’ya yerleşmiş. Ailenin bazı fertleri İstanbul’da yaşıyorlar. Ailede belli kurumlarda önemli konumlarda, yönetim ve eğitim kademesinde çalışan pek çok kişi bulunuyor. Belli aralıklarla, kentte ailenin ayrı kollarının katıldığı toplantılar yapılıyor. Görüşmemizden bir süre önce yapılan toplantıda, Ali Rıza Bey, “âlim ve eğitilmiş kişiler” yetiştirmelerine rağmen, ailenin “ticaretle uğraşan kanadının zayıf” olduğunu belirtiyor. Cumhuriyet’in 75. yılında yaptıkları başka bir toplantıda ise “bürokratlar, üniversite profesörleri ve müdürlerin” ailede bulunmasının önemli olduğu, ancak bu kişilerin “statükocu” oldukları, ticari girişimde bulunmadıklarını toplantıya katılanlara anlatıyor (Durakbaşa, Karadağ ve Özsan, 2008: 133, 134). Aslında aileden bazı kişiler ticaret yapıyorlardı, ancak onların yaptıkları büyük çaplı ve “başarılı” girişimler olarak görülüyorlardı.

Eğitimi ve bu konuya yaptıkları vurgu yoluyla, bu aileler içinde pek çok sermayenin gruplaştığı ve sürekli dönüştüğü bir *kültürel kodu* ve bir *sınıfritüelini* oluşturmuş oluyorlar. Bunun, Türkiye’de çeşitli düzlemlerde görünürlük kazanan temel bir sınıf kodu olduğunu düşünüyoruz. Görüşmelerde “bunlar eğitilmiş bir aile”, “doktor, sefir yetiştirmişler” biçimindeki yaygın ifadeleri,

bu tür kodlar, “köklü ve oturmuş bir sınıfa” işaret eden kültürel göstergeler (dayanıklı kültürel kodlar) olarak okumak mümkün. Eğitim konusundaki sınıf ritüellerine gelince, kutlama ve yemeklerin dışında Türkiye’de bu konuda zengin bir armağan repertuarının olduğu açıkça görülüyor. Bu ailelerin belirleyici özelliği, hem eğitime ilişkin oldukça incelmış dili (aynı zamanda kamusal dili) üretebilmeleri hem zaten bunun karşılık geleceği somut örneklerle sahip olmaları, dolayısıyla kendilerini inandırıcı kılmalarıdır. Araştırmamızda bu yönde pek çok bulgu yer almaktadır. Gaziantep’teki görüşmelerimizde Barlas ailesinin geçmişte olduğu gibi bugün de kentte güçlü bir etkiye sahip olduğu görülüyor. Ailenin sahip olduğu sosyal güç ve siyasi nüfuz bu görüşmelerde ifade ediliyor ve esas olarak bu durum aile fertlerinin “iyi eğitilmiş” olmalarına dayandırılıyor. Eğitim burada aynı zamanda gücü ve siyasi nüfuzu normalleştirici ve hatta örtücü bir unsur. Böylelikle, ailenin sahip olduğu sosyal güç ve siyasi nüfuzun başka önemli kaynaklarını görünmez hale getirebiliyor. Görüştüğümüz kimi eşraf aileleri bu aileyle evlilik yoluyla akrabalık ilişkisi kurmuşlardı, aile fotoğraflarını bizimle paylaşırken bu sosyal bağı öne çıkararak konuşuyorlardı. Aileden kişilerin eğitimleri ve mevkileri üzerinde durmaları tesadüf değildi. Bu yaklaşım, aile ve akrabalık ideolojisi için çok işlevsel olabiliyor. Eğitimin Türkiye’de açık ve güçlü bir kamusal dile dönüşmesi aynı zamanda akrabalığa benzer başka sosyal bağları kurucu olmasından da kaynaklanıyor. Fikri Alican *Koca Meşe’nin Gölgesi* isimli anı kitabında (2003) Gürbüz Barlas’la ilgili anılarından söz ettiği “*Gürbüz Barlas’ı milletvekili yapsak yeridir*” başlıklı kısmında şunları söylüyor.

Gürbüz Barlas, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’ni bitirdikten sonra ABD’de suni böbreğin (ve suni kalbin) yaratıcısı Willem Kolff’un yanında üroloji uzmanı olmuştur. Diyaliz (sunî böbrek) konusunu da iyice kavramış ülkemizde bu yöntemi kurmuştur.

Gürbüz, Willem Kolff gibi bir adamdan aldığı referansla dünyanın neresinde isterse çalışabilirdi. Ama o İkinci Cerrahi Kliniği’ni seçmiş, zevkler tartışılmaz.

İkinci Cerrahi Kliniği’nde part time çalışıyordu. Amerikan Hastanesi’nin de kadrosundaydı, muayenehanesi de vardı. Kısa sürede kendi alanında üne kavuştu ben şimdi bu satırları yazarken o da bu ününü sürdürüyor. Zaten Gaziantep’in oturaklı ailelerinden.

Barlas ailesindeki doktorlar saymakla bitmez. Gürbüz’ün bir rahmetli amcası genel cerrahmış, öteki amcası sevgili hocamız iç hastalıkları uzmanı Prof. Dr. Osman Barlas’tır. Gastroentolojist Nefise Barlas da onun kızıdır. ABD’de hematoloji profesörü Dr. Abdullah Barlas Gürbüz’ün yeğenidir. Bir başka yeğeni rahmetli iç hastalıkları uzmanı Dr. Beyhan Barlas’tı.

Hepsini sayacak olursam çok uzayacak, ancak Gürbüz'ün kayınbiraderi değerli yazın adamımız sevgili dostum Orhan Barlas'ın Cerrahpaşa'da bir yıldız gibi parlamakta olan oğlu Prof. Dr. Aydın Barlas'ı da söylemeliyim.

Yine de Barlas ailesinin en iyi öğretim görmüş kişileri bence bu saydığım doktorlar değil, Gürbüz'ün eşi Ferhan Barlas ve baldızı Perihan Barlas'tır; çünkü bu bayanlar da Arnavutköy Amerikan Kız koleji mezunlardır. Bu okul da Robert Kolej demek zaten.²⁰

Yukarıda ifade edilen “iyi bir eğitim almış,” köklü bir sınıfa işaret eden kültürel kodlar, bağlantılı başka kodların da üretilmesine kaynaklık ediyor. Örneğin, belli bir eşraf ailesinin kadın ve erkeklerinin, anne ve babalarının ne tür kadınlar ve erkekler olduğu, (“yetenekli” ve “parlak” kişiler olarak) kimlerle evlenmeye ve hangi konumlarda olmaya layık oldukları biçimindeki kanaatleri, buna ilişkin sınıf referanslarını ve sosyal arka planı üretmiş oluyorlar. Daha önemlisi, böylelikle “iyi bir aile” tahayyülünü yaratıyorlar. Yukarıda ifade edildiği gibi bu ailelerden kişilerin belli konumlara daha kolay tercih edilmelerinin nedenlerinden birini, başvurdukları konum için gerekli olan eğitime en fazla onların sahip olmaları ve böylelikle de “hak eden ve doğru kişiler” olarak görülmeleri oluşturuyor. Söz konusu ailenin öteden beri “çok iyi eğitilmiş, önemli” kişiler çıkarması, yeni kuşakların da işini kolaylaştırıyor. Yeni kuşaktan kişiler de “doğru kişiler” olarak öneriliyor, konumlarını “hak etmiş” görünüyorlar. Ayrıca, belli bir pozisyona seçilme süreçlerine ilişkin gerekli ve esas bilgiye zaten bu kişiler sahip olabiliyorlar. Araştırmamızdaki bulgular, Türkiye’de belli kurumların önemli konumlarında uzun zamandır bu ailelerden kişilerin bulunduğu, bunun bir örüntü olduğuna işaret ediyor. Ayrıntılı bir araştırmayla bu ailelerden kişilerin Türkiye’deki önemli kurumlardaki oranının kimilerini şaşırtacak kadar yüksek çıkacağını sanıyorum. Burada birkaç örnek vermek gerekirse, Gaziantep’ten Ataylar ailesi, (aynı zamanda Ocaklar ve Göğüşlerden oluşuyor ve Barlaslarla yakın ilişki içindeler), Kahramanmaraş’lı Arifoğlu Ailesi, Denizli’den Cillov ve Müftüler ailesi, Muğla’da Özbekler (Hacıhamzazade sülalesinin Sarı Müftüler kolundan geliyorlar ve 1936 soyadı kanunuyla bu bugünkü soyadlarını alıyorlar) ailesi bunlar arasında sayılabilir. Hem bu ailelerden kişilerle hem de bu kentlerin sanayi ve ticaret odalarındaki kişilerle yaptığımız görüşmelerde ve bu kentlerde yayımlanan yerel kaynaklarda, Türkiye’de üst düzey bürokratlar, siyasetçiler ve gazete sahipleri arasında bu ailelerden kişilerin ağırlıklı olduğu, üniversite ve hastane gibi belli kurumların önemli pozisyonlarında bulundukları görülüyor. Bu aileleri görünmez kılan mekanizmalar arasında hem merkez ve taşra eliti arasındaki evliliklerin hem de bu aileler arasındaki evliliklerin geri planda kalışı, yeterince görülmeyişidir. Esas olarak kendilerine denk ailelerle evlilik

yapmayı tercih eden bu aileler, çocuklarını çoğunlukla büyük kentlerin özel üniversitelerde okumalarını, bu okullarda kendine benzer sınıflardan ailelerin çocuklarıyla tanışması ve evlenmesi imkânı olarak görüyorlar (Durakbaşı, Karadağ ve Özsan, 2007). Belli üniversiteler ve kolejler içinde olmak üzere, bu eğitim kurumlarında yapılacak ayrıntılı araştırmaların, bu aileler arasında sıklıkla evliliklerin yapıldığını, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklara karşın bu konuda önemli bir örüntüyü göstereceğini tahmin ediyoruz²¹. Yukarıda ifade edildiği üzere araştırma yaptığımız kentlerde sanayi ve ticarete geçmiş varlıklı ailelerin çocukları ağırlıkla işletme, endüstri mühendisliği ve yakın alanları okuyorlar. Bu konuda sayısal veriler bulunmamakla birlikte sınırlı verilere bakıldığında, bugün eşraf ailelerinin çocuklarının okudukları dallar daha fazla çeşitlilik gösteriyor. Ayrıca bunu belli dönemlerde ekonomik gücünü koruyanlar ve koruyamayanlar olarak bakmak gerekiyor. Araştırma yaptığımız kentlerde “eski eşraf aileleri” olarak gösterilen ailelerde, doktorluk, eczacılık ve çeşitli kademelerdeki bürokratik görevler ağırlıkta gözüküyor. Denizli’de varlıkları Osmanlı’ya dayandırılan, kentte uzun süre sahip oldukları toprak zenginlikleriyle anılan Tavashioğlu Ailesi’nin soy ağacında, doktor ve eczacılar ayrı ve vurgulanarak gösteriliyor. Günümüzde ekonomik varlığını kaybetmesine karşın bu aile sahip olduğu nüfuzu sürdürüyor. Eski eşraf ailelerinden kadınların öteden beri eczacılığı tercih etmeleri, eczanelerin, bulundukları semtlerde sosyal ilişkilerin kurulmasında pek çok işlevi yerine getirmesinin yanı sıra eczacılığın bu aileler ve bu ailelerin kadınları tarafından saygınlık, nüfuz artırıcı, güvenli, modern kurumlar olarak görülmelerinden de kaynaklanıyor. Cumhuriyet’in ilk yıllarından bugüne uzanan süreçte yerel seçkin ailelerde görebileceğimiz meslek seçimi örüntüsündeki değişim, esas olarak bu ailelerin kendileri için önemli ve ihtiyaç gördükleri alanlara çok çabuk yöneldiklerini gösteriyor. Sahip oldukları ekonomik sermayeyi eğitimle ve başka yollarla edindikleri sosyal ve kültürel sermayeyle dengelemiş oluyorlar. Eşraf ile “yeni zenginleri” ayıran temel özellik, birincilerin ekonomik sermaye ile kültürel sermaye arasındaki dengeyi gözetme konusunda iddialı olması. Ekonomik gücünü kaybeden eşraf aileleri, ekonomik bakımdan halen güçlü olan eşrafın ve bu kentlerdeki başka yönetici ve sanayi elitinin gözündeki – özellikle yeni zenginlerle kıyaslandığında– bugün de saygınlığını koruyor.

Sonuç

Eşraf ailelerinin, kendi sınıf konumları açısından eğitime nasıl baktıkları ve bu konumlarını güçlendirmek için eğitimi nasıl kullandıkları soruları bu makalenin odağını oluşturuyor. Eşraf ailelerinde, eğitim ve sınıf ilişkilerinin temel özellikleri göstermeye çalışıldı. Araştırmada elde edilen eğitilmiş elitin önemli bir kısmının eşraf ailelerinden çıktığı bulgusu, Türkiye’de eğitim

ile sınıf ilişkileri çerçevesine yerleştirilerek tartışıldı. Bu aileler, fertlerinin sahip olduğu eğitim yoluyla, kendilerini başka toplumsal gruplar ve “yeni zenginlerden” farklılaştırıyorlar. Eğitim başta sınıf pozisyonları olmak üzere pek çok yönden bu aileler için kurucu ve sürekliliği sağlayıcı bir unsur olarak gözükmüyor.

Açıkça eğitimi üyesi oldukları geniş ailenin bir projesi olarak görüyorlar. Eşraf ailelerinden fertler, kültürel sermayenin eğitime dayalı kurumsallaşmış biçimini belli konumlarda yer alışıyla somut olarak gösteriyorlar. Bu makale, eşraf aileleri mensuplarının Türkiye’de ekonomik, siyasal ve bürokratik elitlerin göz ardı edilemeyecek bir kesimini oluşturduğu varsayımına dayanmaktadır. Türkiye’nin hem merkezindeki hem de taşrasındaki ekonomik, siyasal ve bürokratik elitlerin sınıf kökenleri incelendiğinde, eşraf aileleri mensuplarının göz ardı edilemeyecek bir kesimi oluşturduğu savı bu nedenle ileri sürülüyor. Türkiye’de büyük kentlerin merkezi elitinin bir kısmı taşra kentlerindeki eşraf ailelerinden gelmektedir. Eşraf aileleri, “iyi” eğitilmiş ve kariyer sahibi fertlerini özellikle öne çıkarıyorlar. Yukarıda açıkça görüleceği üzere bu ailelerin, fertlerinin eğitime verdikleri önem, yükledikleri anlamlar, onların “bir eşraf ailesi olmayı” nasıl gördükleri ve aile tarihlerini güçlü, hegemonik bir anlatı olarak nasıl kurdukları ve sürekli kıldıklarını gösteriyor. Eşraf aileleri kendi sınıf konumları için eğitimi pek çok biçimde kullanıyorlar. Eğitim aynı zamanda belli bir “ilerleme idealini” ve sınıf aidiyetini pekiştirebildiği için de bu aileler için önemli. Eşraf aileleri kendilerini konumlandırırken, toplumsal sınırlarını belirlerken, “inandırıcı ve ikna edici” bir ölçüt olarak eğitimi ileri sürüyorlar. Yukarıda ifade edildiği gibi, burada kritik noktalardan biri bu ailelerin, “iyi eğitilmiş olduklarını” gösteren çok sayıda somut örneği gösterebilmeleridir. Bu konuda gerekli ve çoğu kez kolaylaştırıcı olabilen sosyal ağlara daha fazla sahip olanlar da eşraf ailelerinden gelen kişiler. Daha önemlisi, bu ailelerden kişiler, içinde bulundukları konjonktüre göre daha hızlı değişebiliyorlar. Geldikleri ailelerin siyasi eğilimleri ve gelenekleri de içinde olmak üzere pek çok alanda belirgin bir tutum değişimine gidebiliyorlar. Bu nedenle makalede öne sürülen ikinci sav; eğitimle sağlanan kültürel sermaye ve eğitime dayanan sosyal itibarın, en temelde Türkiye’de yönetici sınıfların sosyal konumlarını meşrulaştırmalarına hizmet ettiğidir. Eşraf ailelerinin bir toplumsal grup olarak tipik ve oluşturuca özelliklerinden birinin, Türkiye’nin sınıf dokusunun önemli bir özelliğini oluşturan bu sürekliliği sağlamak ve daha önemlisi bunu normalleştirmek olduğu söylenebilir. Bu aynı zamanda Türkiye’de sınıfın görünmezliğinin önemli nedenlerinden de. Sonuçta, bu makalede Türkiye’de eğitim ile sınıf ilişkileri konusunda bir perspektif değişiminin yolları aranıyor.

DİPNOTLAR

- 1 Bu makale Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin 12. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan bildirinin sonradan geliştirilmiş halidir (Özsan, Durakbaşı ve Karadağ, 2011). Makaleyi okuyup önerilerde bulundukları için Ayşe Durakbaşı ve Meltem Karadağ'a çok teşekkür ediyorum.
- 2 “Türkiye’de Taşra Burjuvazisinin Oluşum Sürecinde Yerel Eşrafın Rolü ve Taşra Kentlerinde Orta Sınıflar,” Ayşe Durakbaşı (Proje Yürütücüsü), Meltem Karadağ ve Gül Özsan, 2008, TÜBİTAK maddi destekli proje. (Proje No: 105K174). Bu makalede, söz konusu araştırma kapsamında eşraf aileleriyle mensuplarıyla yapılmış görüşmelerden alıntı yapılırken, görüşmenin yapıldığı il ve tarih verilecektir.
- 3 Karadağ’ın dikkatimizi çektiği üzere bu kentlerde farklı yaşam tarzları üzerine olan tartışmalar, kültürel pratiklere yapılan vurgu aynı zamanda kültürel alanda görülen temel toplumsal ayrışmalara kaynaklık etmektedir (Bkz. Karadağ, 2010).
- 4 Bu projenin araştırma süreci ve verileri hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Durakbaşı, 2010.
- 5 Bourdieu’nün bakış açısına eleştiri getirenler bile, onun çalışmalarının eğitim sosyolojisini güçlü bir biçimde etkilediğine işaret ederler (örneğin bkz. Nash, 2002: 273).
- 6 Duygusal sermaye kavramının tarihsel seyri, hakkındaki tartışmalar ve eğitim alanındaki araştırmalarda kavramın taşıdığı olanaklar için bkz. Reay, 2000 ve Zembylas, 2007.
- 7 Eşraf ve yakın kavramlar için bkz. Uzunçarşılı, 1979; Ergenç, 1982; Özcan, 1991; Özdeğer, 2000; Şahin, 2003; Durakbaşı, 2010.
- 8 Meltem Karadağ’ın Gaziantep örneğinde vurguladığı gibi gerek “eski zengin” eşrafta gerekse “yeni zengin” ailelerde, kadınlar, daha alt sınıflardaki ailelerden kendilerini ayırt etmeyi erkeklere göre çok daha fazla önemsiyorlar. Eşraf, “eski zengin” ve “yeni zengin” tartışması için Bkz.Karadağ, 2005.
- 9 Şerif Mardin’in merkez-çevre analizi üzerine kapsamlı iki çalışma için bkz. Açıkel, 2006; Aydın, 2006. Mardin, merkez-çevre yaklaşımının

aslında kavramsal bir ilk adım olarak görülmesi ve “merkez-çevre”nin bir metafor olarak kullanılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ona göre böyle bir kavramsallaştırmayı anlamlı kılacak şey, Türkiye üzerine yapılacak kapsamlı toplumsal araştırmalardan çıkarılabilecek sonuçlar olabilir. Mardin, bu ikiliğin çeşitliliğinin, mikro düzeydeki özelliklerinin tarihsel süreç içinde görülmesiyle ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Bkz. Çiğdem, Açıknel, Erdoğan ve Bora, 2006: 7-10 ve Mardin, 2001: 237-242.

10 Türkiye’de belli dönemlere ve olaylara odaklanarak merkez-çevre ilişkilerini değerlendiren bir metin için bkz. Gönenç, 2006: 129-165. Gönenç, Mardin’in analizinin bir takım değişikliklerle birlikte bugün esas olarak geçerliliğini koruduğunu ifade etmektedir. Doğrudan merkez-çevre ilişkileri temelinde olmasa da Cumhuriyet’in hemen sonrasında başlayarak günümüze kadar olan Türkiye’deki tarihsel dönüşüm ve toplumsal farklılaşmaları ele alan yakın tarihli iki metin için bkz. Özkazanç, 2012; Özgüden, 2012.

11 Bunlar arasında daha becerikli olan grubun merkezi kentlerdeki elit ailelerle yakın ilişkiler içinde olduğunu ve taşrada olduğu gibi her iki yerde de etkinliğini sürdürdüğünü görebiliyoruz. Bu konuda önemli bir kaynak bkz. Hourani, 1968.

12 Burada Denizli’de görüştüğümüz üç eşraf ailesinden milletvekilliği yapan kişilerin isimleri görülmektedir. Mustafa Nuri Tavaslıoğlu (I. Dönem Milletvekili, 1920-1923). Emin Aslan Tokat (Ailenin soyağacında, bu kişinin 1927-1931-1935-1939-1943 olmak üzere toplam 5 dönem milletvekilliği yapmış olduğu bilgisi yer alıyor. Rafet Tavaslıoğlu (IX., X., ve XI., Dönem, 1950-1954-1957, Demokrat Parti). Dr. Mustafa Hamdi Berkman (V., VI., VII., VIII., Dönem, 1935-1950, Cumhuriyet Halk Partisi). Ali Çobanoğlu (1950-1954-1957, ?). Necip Ali Küçüka (II., III., IV., V., ve VI. Dönem Milletvekili, 1923-1943). Naili Küçüka (VII., VIII., Dönem Milletvekili, 1943-1950, Cumhuriyet Halk Partisi)

Mustafa Haluk Müftüler (IX., X., Dönem Milletvekili, 1991-1999, Doğru Yol Partisi). Bkz. Parlaz, 2006 ve http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html. http://tr.wikipedia.org/wiki/Denizli_milletvekilleri.

Serpil Çakır’ın, Türkiye’de kadın parlamenterlerle yaptığı sözlü tarih çalışması, kadın milletvekillerinin toplumsal profillerinin önemine dikkat

çekiyor. Genel olarak bakıldığında, Türkiye’de milletvekillerin toplumsal kökenleri, aileleri, eğitim ve meslek durumları ayrıntılı olarak çalışılmayı gerektiriyor. Nitekim Çakır’ın araştırmasında, kadınların milletvekilliği veya benzer konumlara gelmelerinde, “tabanda mücadele etmenin” değil, eğitim ve aile gibi faktörlerin belirleyici olduğu bazı kadın milletvekilleri tarafından anlatılıyor ve bunun esas olarak erkekler için de geçerli olduğuna vurgu yapılıyor (Çakır, 2013: 132, 247).

- 13 Albert Hourani, Osmanlı taşrasında kent siyasetinin, eşraf aileleri ve “eşraf siyaseti” açısından görülmedikçe anlaşılamayacağını ileri sürüyor. Bkz., 1968: 45.
- 14 Öngörülen eğitim düzeylerine uygun belirli metinler tahsis edilir (Mardin, 2011: 56), eksik metinlerin tamamlanması için belli zaman dilimleri belirlenir ve eğitimin dört yılı aşmaması öngörülür (Aktaran Mardin, 2011: 56; Atay 1983). Böylelikle, derslerin okunma süreleri ve eğitimin ne kadar süreci belirlenmiş olur (Atay, 1983: 191).
- 15 Görüşmede geçen kişi ismi çıkarılmıştır.
- 16 Tanıl Bora “Taşralaşan ve Taşrasını Kaybeden Türkiye” başlıklı makalesinde, taşranın sadece gerilim değil, Türkiye’de “modernleşmenin şiddetine karşı tahammül ve yumuşama alanları, modernleşmeyle baş etmenin zengin tecrübelerini barındırdığını” ileri sürmektedir. Çalışmamızda, taşra kentlerinin ve eşraf ailelerinin Türkiye’deki modernleşmede doğrudan önemli rolleri üstlendiklerini gördük. Bora’nın çalışmasında işaret ettiği taşrada “yeni modern elitin” tümüyle olmasa da, bir bölümünün “geleneksel eşraf” içinden çıktığı tezini bu araştırmanın bulguları büyük ölçüde destekliyor (bkz. Bora, 2005: 63).
- 17 Buradan başta Melih Ziya Sezer Bey olmak üzere, Münevver Cillov’a ve yoğun işleri arasında evine davet edip sıcak bir görüşme ortamı sağlayan Gülbin Simitçioğlu’na çok teşekkür ediyorum.
- 18 Egemen sınıfların kendilerini ve çıkarlarını sürekli hale getirmek için kullandığı mekanizmalar olan iktisadî yatırım, miras aktarımı ve evlilik stratejisinin yanı sıra eğitim kritik bir önem taşır (Bourdieu, 2003: 33). Bourdieu’nün tespit ettiği bütün bu stratejiler eşraf aileleri için geçerlidir. Ancak eşraf ailelerinde eğitimin temel bir özelliği, diğer stratejiler kadar görünür olmamasıdır.

- 19 Sembolik sermayenin ne olduğu ve önemi konusunda bkz. Bourdieu, 1991 ve Bourdieu, 1998.
- 20 “Tıp dünyası bu kitabı konuşacak”, *Hürriyet*, 18.05.2000, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-155127> Erişim tarihi: 04.04.2014.
- 21 Arum, Roksa ve Budig, Amerika’da 1970’li yılların ortalarına kadar elit üniversitelerden mezun olmuş bir grup kadın ve erkek üzerine yaptıkları araştırmada, bu tür okullarda okumanın, kişilerin eş seçimindeki etkilerine işaret ediyorlar. Eş seçiminde gelir düzeyi kadar sosyal köken gibi ailenin statüsüne ilişkin faktörlerin belirleyici olduğunu gösteriyorlar (Bkz. Arum, Roksa ve Budig, 2008).

KAYNAKÇA

- Açıkel, F. (2006), “Entegratif Toplum ve Muarızları: ‘Merkez-Çevre’ Paradigması Üzerine Eleştirel Notlar”, *Toplum ve Bilim*, sayı 105: 30-69.
- Arum, R., Roksa, J. ve Budig, M. J. (2008), “The Romance of College Attendance: Higher Education Stratification and Mate Selection”, *International Sociological Research Committee*, 26 (2): 107-121.
- Aydın, S. (2006), “Paradigmada Tarihsel Yorumun Sınırları: Merkez-Çevre Temellendirmeleri Üzerinden Düşünceler”, *Toplum ve Bilim*, sayı 105: 70-95.
- Atay, H. (1983), *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitim*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2005), “Taşralaşan ve Taşrasını Kaybeden Türkiye”, T. Bora (der.), *Taşraya Bakmak* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 37-66.
- Brown, P. (2003), “The Opportunity Trap: Education and Employment in a Global Economy,” *European Educational Research Journal*, 2(1): 141-179.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J.-C. (1990), *Reproduction in Education, Society and Culture*, Nice, R. (çev.), London, Sage.
- Bourdieu, P. (1991), *Language and Symbolic Power*, Thompson, J. (ed.), Adamson, M. and Raymond, G. (çev.), Harvard University Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. (1998), *Practical Reason*, R. Johnson vd. (çev.), Polity Press. Cambridge.

- Bourdieu, P. (2000), *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, Nice, R. (çev.), Routledge, Londra.
- Bourdieu, P. ve Wacquant L. (2003), *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, N. Ökten (çev.), İletişim, İstanbul.
- Bourdieu, P. ve Chartier, R. (2014), *Sosyolog ve Tarihçi*, Z. Karaca (çev.), Açılım Kitap, İstanbul.
- Cicourel, A. (1995), "Structural and Processual Epistemologies," Calhoun, C., E. LiPuma ve Postone, M.(der.) *Bourdieu: Critical Perspectives* içinde, Polity Press, Cambridge.
- Çakır, S. (2013), *Erkek Kulübünde Siyaset: Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih*, Yay. Haz. Şirin Tekeli, Versus Kitap, İstanbul.
- Çiğdem, A., Açikel, F. ve Erdoğan, N.-Bora, T. (2006), "Şerif Mardin'le Merkez-Çevre Analizi Üzerine", *Toplum ve Bilim*, sayı 105, İstanbul: 7-10.
- Durakbaşı, A. (2005), "The Gender of Social Class: Theoretical and Methodological Discussion for a Feminist Sociology," *Gendering Transformations Conference Proceedings*, University of Crete.
- Durakbaşı, A., Karadağ, M ve Özsan, G. (2008), "Türkiye'de Taşra Burjuvazisinin Oluşum Sürecinde Yerel Eşrafın Rolü ve Taşra Kentlerinde Orta Sınıflar," TÜBİTAK maddi destekli proje, Muğla (Proje No: 105K174).
- Durakbaşı, A. (2010), "Taşra Burjuvazisinin Tarihsel Kökenleri," *Toplum ve Bilim*, sayı 118, Bahar, İstanbul: 6-38.
- Durakbaşı, A., Özsan, G. ve Karadağ, M. (2011), "Women's Narratives as Sources for the Study of Eshraf Families", Türe, F. ve Talay Keşoğlu, B. (der.) *Women's Memory: The Problem of Sources* içinde, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 153-167.
- Ergenç, Ö. (1982), "Osmanlı Klasik Dönemindeki 'Eşraf ve Ayân' Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 3: 105-118.
- Fortna, B. C. (2005), *Mekteb-i Hümayûn: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İslâm ve Eğitim*, Siral, P. (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.

- Gönenç, L. (2006), “2000’li Yıllarda Merkez-Çevre İlişkilerini Yeniden Düşünmek”, *Toplum ve Bilim*, sayı 105: 129-152.
- Hourani, A. (1968), “Ottoman Reform and the Politics of Notables” Polk, William R. ve Chambers, R. L. (der.), *Beginnings of Modernization in the Middle East: The Eighteenth Century* içinde, The University of Chicago Press, Chicago ve Londra: 41-68.
- Kafadar, O. (2002), “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları”, Kocabaşoğlu, U. (der.) *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kahraman, H. B. (2002), “Bir Zihniyet, Kurum ve Kimlik Kurucusu Olarak Batılılaşma”, Kocabaşoğlu, U. (der.) *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karadağ, M. (2009), “Pierre Bourdieu’nün Sınıf Analizi: Sınıf Pratikleri, Sınıf Habitüsü ve Sembolik Şiddet”, Hattatoğlu, D. ve Ertuğrul, G. (der.), *Methods: Kuram ve Yöntem Kenarından* içinde, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 190-211.
- Karadağ, M. (2010), “Class, Gender and Reproduction: Exploration of Change in a Turkish City,” yayınlanmamış doktora tezi, University of Essex.
- Karadağ, M. (2009), “On Cultural Capital and Taste: Cultural Field in a Turkish City in Historical Perspective”, *European Societies*, 11(4): 531-551.
- Karadağ, M. (2010), “Taşra Kentlerinde Yaşam Tarzları Alanı: Kültür ve Ayrım”, *Toplum ve Bilim*, sayı 118, Bahar, İstanbul: 39-58.
- Kalmijn, M. ve Kraaykamp, G. (2007), “Social Stratification and Attitudes: a Comparative Analysis of the Effects of Class and Education in Europe”, *The British Journal of Sociology*, 58(4): 547-576.
- Kutludağ, Ş. ve Türktaş, M. (2008), “Ülkemizin İlk İktisat Profesörlerinden 38. Hükümette Sadi İrmak Kabinesi’nin Ticaret Bakanı Prof. Dr. Haluk Cillov”, *Geçmişten Günümüze Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi*, Sayı:18: 2-6.
- Laberge, Y. (2006), “Pierre Bourdieu (1930-2002), A Tribute and a Portrait”, *International Sociology*, 21(3): 491-495.

- Mardin, Ş. (1985), “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez – Çevre İlişkileri”, Kalaycıoğlu, E. ve Sarıbay, Y. (der.), *Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim* içinde, Der Yayınları, 123-149.
- Mardin, Ş. (1996), *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, Mümtaz’er Türköne, Fahri Unan ve İrfan Erdoğan (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2003), “Yeni Osmanlı Düşüncesi”, Alkan, M. Ö. (der.), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, Cilt 1: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2004), *Türk Modernleşmesi* (Makaleler 4), Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (der.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2011), *Türkiye, İslam ve Sekülerizm*, Elçin Gen ve Murat Bozluolcay (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mert, Ö. (1991), “Ayan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 4, İstanbul.
- Nash, R. (2002), “A Realist Framework for the Sociology of Education: thinking with Bourdieu”, *Educational Philosophy and Theory*, 34(3): 273-288.
- Özdeğer, M. (2000), “Osmanlı Devlet Teşkilatında Âyânın Mali ve İdari Yönetime Müdahale Devri”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 50/1-4: 69-132.
- Özkazanç, A. (2012), “Cumhuriyet Döneminde Siyasal Gelişmeler: Tarihsel-Sosyolojik Bir Değerlendirme”, Alpkaya, F. ve Duru, B. (der.), *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişme* içinde, Ankara, 91-126.
- Özgüden, M. (2012), “Türkiye’de Seçkinler”, Alpkaya, F. ve Duru, B. (der.), *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişme* içinde, Ankara, 313-352.
- Özsan, G., Durakbaşı, A. ve Karadağ, M. (2009). “Eşraf Ailelerinde Kadın Anlatıları”, Türe, F. D. ve Talay Keşoğlu, B. (der.), *Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu Sempozyumu* içinde, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, 190-200.
- Özsan, G., Durakbaşı, A. ve Karadağ, M. (2009), “Women, Family Status and Class Position: Cases of Locally Notable in Provincial Turkey), *Proceedings*

of the 9th Conference of the European Sociological Association: European Society or European Societies? Lizbon.

Özsan, G. (2010), “Eşraf Ailelerinin Statü Mücadelelerinde Kadınların Rolü”, *Toplum ve Bilim*, sayı 118: 59-91.

Özsan, G., Durakbaşı, A. ve Karadağ, M. (2011), ‘Türkiye’de Taşra Kentlerinde Modernleştirici Bir Aktör Olarak Eşraf Aileleri ve Eğitimin Rolü”, *Türk Sosyal Bilimler Derneği 12. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, yayınlanmamış bildiri, Ankara.

Özsan, G. (2013), “Türkiye’de ‘Modern Olma’ İdeali ve Modernlik Deneyimi: Avrupa Birliği’nin Toplumsal Tahayyüldeki Konumunu Yeniden Düşünmek”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21(1): 61-85.

Parlaz, S. (2006), “Cumhuriyet’ten Günümüze Denizli Milletvekilleri”, *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, Sayı 12: 27-29.

Reay, D. (2000), “A Useful Extension of Bourdieu’s Conceptual Framework? Emotional Capital as a Way of Understanding Mothers’ Involvement in Their Children’s Education”, *The Sociological Review*, 48(4): 568–585 .

Sayer, A. (2005), *The Moral Significance of Class*, Cambridge University Press: Cambridge.

Sianou-Kyrgiou, E. (2010), “Stratification in Higher Education, Choice and Social Inequalities in Greece”, *Higher Education Quarterly*, 64(1): 22-40.

Somel, S. A. (2010), *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908): İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Şahin, C. (2003), “The Rise and Fall of an Âyan Family in Eighteenth Century Anatolia: Caniklizâdes (1737-1808),” yayınlanmamış doktora tezi, Bilkent Üniversitesi.

Şengül, S. (2009), “Medreseden Okula Osmanlı-Cumhuriyet Modernleşmesi”, Laçiner, Ö. (der.) *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce*, Cilt 9: *Dönemler ve Zihniyetler* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2004), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Türk, H. B. (2008), “Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir imkân Olarak Pierre Bourdieu”, *Toplum ve Bilim*, sayı 112: 119-145.
- Unat, F. R. (1964), *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1979), “Ayan”, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, 2, İstanbul.
- Wacquant, L. (2007), “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi”, Çeğin, G., Göker, E., Arlı, A. ve Tatlıcan, Ü. (der.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde, İletişim Yayınları, 53-76.
- Weininger, E. (2005), “Foundations of Pierre Bourdieu’s Class Analysis,” Wright, E. O. (der), *Approaches to Class Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Zembylas, M. (2007), “Emotional Capital and Education: Theoretical Insights from Bourdieu”, *British Journal of Educational Studies*, 55 (4): 443-463.
- Zilfi, M. C. (1988), *The Politics of Piety: The Ottoman Ulema, 1600-1800*, Chicago, Bibliotheca Islamica.
- Yurt Ansiklopedisi* (1982), 3. Cilt, Anadolu Yayıncılık, İstanbul.
- “Tıp dünyası bu kitabı konuşacak”, *Hürriyet*, 18.05.2000, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-155127> Erişim tarihi: 04.04.2014.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Denizli_milletvekilleri/Erişim tarihi: 5.07. 2014.
- http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html/Erişimtarihi: 9.07.2014.